

Писма са села

IX

ДРАГИ ПРИЈАТЕЉУ,

Треба да ти нишем а уморан сам. Сву ноћ сам преседео крај болесничке постеље, а баш кад се делио дан од ноћи склопио сам очи и метнуо свећу у руку самртничкову. Још ми звони у ушима тужна запевка, још гледам пред собом плачна лица.

Еј, мој весели комшија-Спасоје! И ти сврши! А био је то тако добар човек да га вреди поменути. Истина, није имао Бог зна каквих особина које би га од других разликовале. Обичан, обичан сељак каквих има „ихже нест числа“, здравих зуба, здрава стомака и према томе доста ведар и расположен, разговоран и вазда оран за шалу. Био је и вредан и окретан; имао је прилично имање и малу задружницу која се састојала из брата, два сина и једног синовца, од којих му један син и синовац беху ожењени. Није био дужан, пружао се према губеру, а кућица му беше и мрена и посна.

Од њега се могла чути доста пута наметна реч, тако наметна да је могла одмах у пословицу. Једанпут, баш знам, упита га један његов познаник из Чокешине:

— Како је, Спасоје?

— Богу хвала, добро! Тешко би до намети доћи, а сад је добро.

Био је и досетљив. Једном приликом, баш су се вежбали у логориншту, приђе му официр, па, видећи како

Владика Митрофан Шевич

лено ради, упита га: одакле је. Он каза.

— Јеси писмен?

— Нисам.

— Па како живиш, болаи брајко?

— Доста сам усмен, господин-капетане, па се пробијам кроза свет.

Капетан се насмеја, али га је од то доба учино и био врло добар према њему. —

И ето, тај човек јутрос промени светом, склопи очи и оде, како ми велимо, у вечност.

И лудо оде. Да рекне човек да је од старости па да не зажали; али није. Тек му је било четрдесет пет година. Једва је по неки бео кончић за-светлео међу његовим црним власима. Пре петнаест дана разговарали смо. Ја се тужим како не могу да једем ни да спавам, а он се насмеја.

— А где ћеш и моћи! Затвориш се у ту собурину као у ансану. Измиј мало нека те ошине ветар и полије киша; узми секиру или мотвику те мало расклимај те кости, па ћеш видети како се једе и спава! Ја, Бога ми, не могу да се наодмарам.

— Добро ти можеш!

— Што? Ништа ја јавашно нисам! Какав хоћеш терет потегнућу боље од младића. Ја не осећам година ни старости!

То смо разговарали пре петнаест дана, а сада — ето! разболи се човек пре неколико дана, разболи се од болести, коју наш сељак најлакше добије, од запаљења плућа, паде у постељу и више се не диже из ње. Ја нисам ни знао. Истина, не виђам га неколико дана, али то је обично. Настало је радно доба и онда се уопште ретко виђамо. Синоћ ме изненади млађи му син.

— Које добро, Миладине?

— Ама, да виш', није ни добро. Бата нешто заковри'o, па те зове да се опрости с тобом.

— Шта рече болаи? Да се опрости? А шта му је?

— Не знам. Санције, вели.

— Охо! А од кад болује?

— Има скоро недеља дана, али се вук'o онако: али прекјуче баш паде.

— Па што ме нисте раније звали? Што нисте послали по доктора?

— Ко би му то знао? — рече Миладин слежући раменима. — Он не вели ништа; а ми опет овамо у послу: коме би то и падало на памет!...

Мени би криво. Дигох се одмах и подох с Миладином.

— Је ли му тешко.

— Па да виш', зор му је: лежи.

— Једе ли што?

— Не једе. У некој забуни, трива једнако и бунца којешта, па кад дође мало себи он јауче, вели: пробада га.

— Јесте га чим било лечили?

— Чиме ћемо? Нана вели да сутра оде до врачаре.

Љутила ме је равнодушност Миладинова. Говорио је о болесном оцу као о неком наплатку на точку.

— Зар баш ничим нисте лечили?

— Отонч му, чини ми се, привише неке крпе на квашене ракијом и посуте туцавом наприком. То им рече Креманија Маркова.

Стигосмо кући. На огњишту је горела велика ватра и млађи укућани стојаху наоколо. Ја назвах Бога и упутих се у собу где беше болесник. Беше то велика соба, окречена, са земљаном великом пећи. У једном крају беше преко целе собе кревет и на њему губерром, чак преко главе, покривен болесник. Врућина беше као у паклу, јер пећ беше загрејана. У соби се осећао задај кисела зноја. Крај постеље беше жена болесникова, Мирјана. Једна мала ламница без стаклета шкљњала је, димила и у пола осветљавала собу. Назвах Бога.

— Шта ради, болесник? — упитах Мирјану.

— Рђаво ради, мој господине. Никако се не разбира.

— Што нисте послали по доктора?

— А ко би му знао да ће до тога доћи? Јуче му је било добро, па је излазио...

— У поље.

— Ја. Ишао је до радица.... Па кад се врати синоћ, њега као да стресе грозница, а од попоћи га синопаде рђуштина на само бунца.

— Јаој! — застења болесник.

Ја му придох. Он ме гледаше помућеним очима, дишући тешко.

— Шта је комшија?

— Не вала ништа — простења он. — Хвала ти што си дош'o да се бар опростимо.

— Ех, да се опростимо! — храбрих га ја. — Нисмо се ми свађали. Него да те мало лечимо. Требао си ми раније јавити.

— Ама, спрдња је била, брате. Чисто ме беше стид да лежим; па јуче, не знам шта ћу, него изиђем мало до радица.... Јој — јој — јој!...

— Где осећаш највеће болове?

— Све боли. Где се год прихватим, боли... А стисло ме у прсима па не могу да данем.

— Избаците ову лампу напоље.

— Знам — рече Мирјана — али чим ћу осветлити собу? —

— Дај жижак.

— Не види се.

— Опет је бољи од ове смрдљиве лампе.

Она оде да спреми жижак, а ја седох до болесника и узех га за руку. Он се заплака.

— Е, мој комшија, нема више! Видим ја: што је — ту је!

— Ко ти опет то каже? — храбрих га ја. — Још си ти снажан човек, издржаћеш и преболећеш то.

Он ме гледаше право у очи и као нека радост озари му лице.

— Дај Боже! — рече.

Мирјана унесе жижак а изнесе лампу. Ја га питах шта је привио? и он ми испрекиданим речима причаше; било му је врло тешко да говори, а хоће да разговара. Ја сам га тешко како сам знао и умео.

У тај мах уђоше у собу још два суседа: Јаков ковач и Степан Вранић. Јаков уђе с лулом.

— Јакове — рекох ја — немој пушити овде; изиђи у кућу.

— Што?

— Па.... ето, због болесника.

— Волим ја дуван! — рече Спасоје вала да би тим себе више охрабрио.

— Није то ништа, вели Степан. — Не помаже му, вала, па пушио — не пушио!

Спасојево лице помрче. Ја погледах прекорно Степана.

— Шта не помаже?! — осекох се на њ.

— Мој покојни бата умро је с чибукком у зубима. Није то ништа што Јаков пуши!

И ја на њега очима и очених га — ништа. Још се он осече на ме.

— Што се ченаш! Зар не видиш да је „цљуноу на восак“; ако промине зору — овуда сам пајтањи! — рече и показа врат.

Спасоје сасвим клоу. Мирјана зајаука, укућани упадоше запрепашћени у собу. Ја скочих те ућутках Мирјану па стадох грдити Степана.

П. Јовановић

Бошко Југовић

— Лудаче један! — рекох му.

— Што сам лудак? — Симо! рече он брату Спасојеву. — Имаш ти брашна и дрва? Требао си забавити; знаш да нико зајма не да кући у којој је мртавац.

То направи читаву узбуну. Муке сам имао док сам стишао народ у кући; само Степану ништа не могах до ли што га истерах у кућу. Он окупио једно те једно:

— Могао је он прочитати и оне велике „антикуле“ у цркви па опет не зна он боље од мене. Видим ја како су само модри noktи у Спасоја, па како не гледа никоме у очи, па ево деца веле: неће мачка њему него бежи из собе! . . . То је готово! То миреше на погачу и кољиво.

Међутим болеснику позли сасвим. Он више не имаде мирна станка. Стаде се премештати с једнога краја постеље на други, онда је тражио да му се простре на земљи; онда је желео да га изведу у кућу. И то све тражио је тако очајно, да се из свега видело да су му то последње жеље. А све то давало је Степану право да ми добаца:

— Ето, мења место. Могу твоје књиге писати шта хоће, али њему нема живота; он неће из ноћи изићи.

Болесник се сасвим изменио. Лице му добило некакву земљану боју; очи су гореле ужасном ватром; руке и ноге беху хладне а тело вруће; из запечених усана био је врео дах, непрекидан неком шкрином која је долазила из груди. —

У један мах се примири и тај мир трајаше од поноћи до пред зору. Онда се узмучи. Сазва нас око себе па се шапатом прашташе са свима. Брату Сими препоручиваше кућу и децу, нама суседима препоручиваше да се пазимо с његовим укућанима.

Све оплака сем Степана који га увераваше да ће водити бригу о његовој као и о својој кући.

— Спустите ме на земљу, — рече болесник.

Спустише га.

Сад наста борба с болешћу. Он се прогнивао, опирао о руке и ноге, подизао се и падао; најзад изгуби свест, нева му удари на уста. Ја скочих, отворих прозор и чим га запању свеж ваздух он се примири; све ређи и ређи уздах отимаше му се из груди. Додадох ми свећу; ја је запалих и тутних у његове скоро хладне руке; поглед му се поче као кружити; нека опница навуче се на беону и дужицу и чисто се испуни онде где је зеница па се устаклајиса. . . .

Јаук се разлеже. . . .

Таман се делио дан од ноћи. А дан свиташе мутан, суморан, па нека кап прокаљиваше.

Ја оставих ону двојницу да самртника окупају, а ја се дигох кући.

Још чујем заповку. . . .

Их, баш и тај живот! Паде ми на ум да сам негде прочитао неку шалу у којој се пита: који је човек

најређењији? — Онај — вели се тамо — који се мртав родио.

У оваким приликама дође човеку да у то поверује.

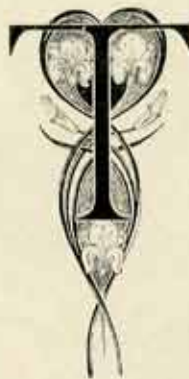
До виђења! Гледаћу да у другом писму будем веселији.

твој

Јанко.

Разорени градић

Тихо се спушта вече, па мраком застире свет,
а сунце лагано пада за даљне планине оне,
Љубећ руине древне и бујних вињага сплет.
С црквице сеоске мале, чуј, звона вечерња звоне,
и звуци њихови сетно кроз цветни трепере дол,
Кд чежњу собом да носе, ил' тугу и тихи бол. . .

Столећа минуше многа од како разорен стоји на врху стрмога брега тај спомен прошлости данне кд авет исконских дана ил' костур наказе какве! И како суморно гледа где сваког пролећа раног, а после пустоши зимске, долином, лугом и гором све опет живети почне у новој младости својој. . .

И он се прошлости сећа и своју младост снива, и гледа погружен тако, и увек мрачнији бива.

Времена пробоше она кад бојни узвици громки јечашу около њега, и рози трептаху свуда, а крв се потоком лила, крунећи зидине тврле; пехари када су златни у сјају блистали своме, и звон се мачева чуо, и песме орле широм, и жарке буктеле страсти међ овим стенама хладним. . .

Где градић бејаше горди — руине стоје сада, а место живота бучног сад пустош овуда влада.

Тек поноћ када се спусти, а месец облаци скрију, кад глуха завлада тама и дуси земљом се крену, одозго с високе куле женски се разлегне присак, и смех се демонски чује кд одјек самога пакла. А у дну руина мрачних, где негда тамница беше, потмуло окуви јекну и страшна, очајна клетва. . . И градић, кд грешник тешки који се злочинства сећа, силно се затресе тада, у страшном поноћном часу. И месец засија бледи, а ови зидови мрачни огромне бацају сенке, кд да би сакрити хтели безбројна недела своја из давних, протеклих, дана. . .

И све се поново смири. Свуд гробна тишина влада.
Тек само столетна шума зашуми шумором благим,
и гатке чаробне прича из древног, минулог доба...

Душан Капетановић

Етнографске белешке

о аустрijским Србима из почетка прошлога века

преношено

прев. РАЈКО ПЕРУШЕК

Из обичаја и навика једнога народа можемо судити о његовој прошлости и његову пореклу. Обичаји остају још много времена оправдани ма да се душевни обзир и светски назор народа већ одавна променио. Обичаји су део етнографије; али зато не треба мислити, да су два народа сродна ако су им обичаји и назори слични или једнаки, јер народи на њихову степену

образовања стварају независно исте назоре и исте обичаје. У подручје етнографије спадају, дакле, многи појави који укупно помажу стварање науке о човеку и о народима. У ово бројимо различне начине поздрављања, заклинања, гостолубивости, крвне освете, двобоја; онда полигамију, моногамију, ексогомију, полиандрију, отмицу, мираз, свадбене обичаје; обичаје о породу, смрти итд. Једнако су предмет етнографије: идејални свет и вера народна, сујеверје, обреди и церемоније; па накит, ношња, оружје; храна, обитаване и најзад друштвена и државна организација.

Етнографија као модерна наука настала је тек у првој половини прошлога века. Године 1829. управно је *Milne-Edwards* пишемо *Thierry*-ју у Париз, чија је последница установљење друштине „*Société ethnologique*“, а год. 1843. почео је *Jomard* оснивање етнографских музеја. У старом, средњем, па и у новом веку владала је географска деоба која је побркала народне особине разних племена која живе на истом земљишту, а дучила, као различне народе, чланове исте етнографске целине, који су обитавали у разним политичким границама. У ишту погрешку запади су и гласовити писци етнографски *G. B. Fortis* и *B. Hacquet*, који су пре сто и нешто више година писали о српским обичајима. Уза све погрешке ипак су њихови наводи тако интересни, да сматрам од користи, ако их понудим у изводу српским читаоцима. Многи подаци о српским обичајима још одговарају данашњим приликама, многи пак су у стању предочити нам претке у јасном сјају, пак су зато као историјска сведочанства занимљиви, ма да су се тецајем једнога столећа знатно променили. Из њих ће моћи читалац видети не само какви су били онда обичаји народа српскога, него ће и моћи судити, колико и у којој су се мери обичаји променили. А пре свега чини ми се потребно, да читаоцима са неколико речи представим и прикажем оба писца.

Giambattista Fortis, обично назван Алберто Ф. родио се у Падови године 1741. (11. новембра по н. к.)

као син једнога правника. Мати Фортисова, по смрти свог мужа, преудале се за грофа Канобилиста. Кад му је било 16 година ступио је у ред Св. Августина, без позива и склоности само зато што је био сиромашан, да би могао примерно живети. Пошто се није могао никако приљубити свећеничком позиву, позвао га је генерал његова реда Ђорџи у Рим, да тамо учи богословију и језике. Последњој науци предао се брзо свим младалачким жаром, те га је зато напана Гангавели разрешно свећеничке службе и дао назив опата (*abbate, abbé*). Године 1767. дошао је у Млетке те живео као новинар, преводилац романа, сарадник и издавач разних новина (*Giornale Grisellini, Genio letterato*). У ово доба превео је 4. песму Виргилове Енејиде. Год. 1770. отишао је на оток Чрес а поидуће године у Млечима издао књигу: „*Saggio d'osservazioni sopra l'isola di Cherso ed Osero*“. У овој књизи приказао се Фортис као јестаственичар. Затим је отпутовао у Далмацију с помоћу млетачке владе којој је приказао своју цењену књигу: „*Viaggio in Dalmazia*“ у 2 свеска (1774. г.). Ова се књига превела брзо на немачки, француски и енглески језик. Неки Иван Ловрић устао је противу њега са књижицом „*Osservazioni sopra diversi pezzi del Viaggio in Dalmazia del S. Abbate Alberto Fortis*“ (У Млечима 1776. год.), те му неправедно пребацивао незнање и крупне погрешке. У одбрану издао је Фортис књигу „*Sermone parenetico di P. Selamer Chersino al S. G. Lovrich*“ (Modena 1777.) али као да је књигу тобоже издао неки иначе непознати Скламер. Осем тога још је у одбрану написао спис: „*L'abbate Fortis al S. Giovanni Lovrich*“. (Brescia 1777.). Нема сумње, да су неки подаци Фортисови нетачни, али књига није заслужила осуде једнога Француза *Querarda*, који је назвао његов француски превод „*édition très mauvaise d'un ouvrage peu exact*.“

Кад му је мати поново обудовела, поклонила му је један летњиковач у Вићентијској покрајини. После смрти њезине пропутовао је Италију и написао велики број научних расправа у новинама, а многе је издао и самостално.

За француске окупације у Италији изгубио је сав свој иметак који је био поверио једноме трговцу. Отишао је у Париз и онде објавио књигу „*Природопис и ориктографија Италије*“. За тај рад био је именован настојником библиотеке „*del' istituto nazionale*“ у Болоњи, а брзо за тим секретаром тога завода. После смрти $21/10$ 1803. г. оставио је сав свој иметак уметници, госпођици *Sellier*, која је ради њега оставила Париз и пратила га на његовим путовањима кроз Италију и резала у бакар све оне безбројне ствари и предмете о којима је Фортис научно расправљао. Фортис је био песник, новинар, јестаственичар и библиограф. Писао је много ствари на талијанском и на француском језику. *Valentinelli Giuseppe Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro*. У Загребу (1855. код Људевита Гаја) напомиње Фортиса на многим местима.

Фортисов рад наставио је његов пријатељ:

Hacquet Belsazer. Овај јестаственичар и етнограф родио се године 1739. у *Le Conquet* у Бретањи. У седмогодишњем рату служио је у аустрijској војсци. Славни *Van Swieten* препоручио га је влади, па је тако добио професуру Анатомије и Хирургије у лицеју у Љубљани а доцније (год. 1788.) катедру Јестаственице у Лавову у Галицији. Год. 1810. захвалио се на својој служби, па се одао истраживању природе. Као професор пропутовао је многе покрајине, деломнице и пешке. Тако је пропутовао с помоћу Марије Терезије и цара Јосифа II. све ау-

стријске земље. У Корушкој зауставише га једном људи и пријавише власти као јеретика. Haquet био је већ старији човек, кад се оженио духовитом девојком која премину пре њега. Спремао се баш да посети још једном своје родно место у Француској, али смрт га покоси у 76. години живота, 10. јан. 1815. — Haquet је написао многобројно књига и расправа на латинском, немачком, француском и талијанском језику. Предмети су његових расправа: медицина, ботаника, физика, минералогика и у опће природне науке. Приличан је и број његових етнографских и путописних дела. Најважније је његово дело опис југозападних и источних Словена, од којег је изашло 5 свезака, 1802—1805. Наставак овога рада, као и запечаћен пакет својих списа, предао је суперинтенданту галичких јеванђелика Бредецкому. Смрт Бредецкога осујетила је издање наставка о Словенима и његових животописних бележака. —

Књига Фортисова „Viaggio“ и Haquet-ова „Abbildung“ служила је Французу Бретону, који је издао опис Илирије (у смислу Наполеонових илирских провинција, наиме Крањске, Горњике и Градишке, Трста, Истре, једнога дела Корушке, Реке, хрватскога Приморја, и већег дела Хрватске) и Далмације, поред дела које је написао Cassas: Voyage pittoresque de l'Istrie et de la Dalmatie. Paris. 1798. fol.

Бретонов рад није баш савестан, јер није добро знао ни немачки а ваљда ни талијански. Њега је у којечем исправно, служећи се притом оригиналним радовима Фортисовим и Haquet-овим, један анонимни писац Janus Pannonius, који је у збирци путописа: „Miniaturgemälde aus der Länder-und Völkerkunde von den Sitten, Gebräuchen, der Lebensart und den Kostümen der verschiedenen Völkerschaften aller Welttheile; mit Landschafts-und Städteprospecten, Ansichten von Pallästen, und Abbildungen anderer merkwürdiger Denkmäler der älteren und neuen Baukunst überhaupt. Nach dem französischen deutsch bearbeitet, herausgegeben von August Ehrenstein. Zweite Lieferung. Syrien und Dalmatien mit 36 Kupfern. Siebentes Bändchen. Pesth 1816 bei Konr. Ad. Hartleben,“ објавио књигу: „Syrien und Dalmatien oder Sitten, Gebräuche und Trachten der Syrier und Dalmatier und ihrer Nachbarn. Aus dem französischen nach Haquet, Fortis und Cassas verfassten Werke des Herrn Breton übersetzt von Janus Pannonius. Mit 36 Kupfern, theils nach Haquet's Werke, theils nach neuen Originalzeichnungen. Erstes und zweites Bändchen. Pesth 1806. bei Konr. Ad. Hartleben.“ 16°, 170 + 136 стр. —

Књига Haquet-ова пак има овај наслов:

„Abbildung und Beschreibung der südwest-und östlichen Wenden, Syrien und Slaven deren geographische Ausbreitung von dem adriatischen Meere bis an den Ponto, deren Sitten, Gebräuche, Handthierung, Gewerbe, Religion u. s. w. nach einer zehnjährigen Reise und vierzigjährigem Aufenthalte in jenen Gegenden dargestellt von B. Haquet, der Weltweisheit und gesanten Arzneigelehrtheit Doctor, kaiserlich-königlichen Bergrath, ordentlichen Lehrer der Naturkunde an der Josephinischen Schule in Ost-Galizien, ehemaligem beständigen Secretair und Lehrer der technischen Chemie, beider königlichen Gesellschaften des Ackerbaues und nützlichen Künste in Herzogthum Krain Mitglied, dieser wie auch der Kaiserlichen Gesellschaft der Naturforscher im teutschen Reiche, der königl. grossbritanischen Wissenschaften zu Göttingen; der Königl. preussischen zu Frankfurt an der Oder, der eckurfürstlichen

mainzischen zu Erfurt, der sächsisch-ökonomischen zu Leipzig, der grossherzoglich-toscanisch- und ökonomischen zu Florenz, der naturforschenden Freunde zu Berlin und Halle; des ökonomischen zu Chamburg. Leipzig im Industrie-Comptoirs“ 4° 246 стр.

Писац је ову своју књигу приказао „Нер. Вел. Францу Другоу, римскому ћесару, вазда множителу државе, од Германије и Јерусалима краљу, краљу угарскому, чешкому, далматинскому, хрватскому и славонскому, архивојводи аустријскому, војводи бургундскому и лотариншкскому, великому војводи тосканскому, великому кнезу ерделскому, војводи миланскому и барскому, пољнеженому грофу хабзбуршкскому, фландрскому и тиролскому итд. итд. итд., своје најузвишенијему и најсилнијему ћесару и краљу.“

У приступу расправља колико је важно познавање народа словенских који су две трећине свих становника аустријске државе; описује своја путовања по Галицији, Волинији, Подолској, Литавској, по Запорошкој, Херсонској и Ногајској стени, по Криму, и по источним земљама немачким. Сећа се свога повратка после 27 година у своје родно место, а напокон прича, како се настанно у повећем граду (Лавову) па се дао на извршење свога обећања да ће описати пошње свих Словена аустријске монархије, међу којима је био провео скоро читав свој живот, те познао не само спољашњост ових племена, него и обичаје и карактер њихов. А будући да је почео у старости од шездесет година описивати та племена, пошто је био кадар посматрати сав живот ових племена хладнокрвно, могао је забележити своја проматрања беспристрасно. Овај предговор написао је у Лавову 12. марта 1801. године.

Првом свеску придата је слика са три лица, која представља Словена (севернога), Венца (т. ј. Словенца) и Илира (балканскога Словена). Друга слика приказује тобоже Мајку Божју као владарицу свих стихија, у виду птице са риблим репом и женским лицем и круном на глави. Око главе је точак са натписом у ћирилици: „Царица вѣздуха, води и земљи“. Словени су, како наш писац вели, врло побожни али слабо просвећени. Сујеверје начинило је код ових племена свештенике некаквим пророцима који народ плаше Нечастивим. Они се не боје толико Бога, колико разних светаца а то само зато што имају попови највећи интерес да могу својој пастви у разним неприликама код људи и животиња понудити за добру награду своје посредовање у светаца. Да се моле сликама светаца, томе су доказ чудотворне икона, којима долазе људи у силним јатима, а у колико су ове слике незграније и здравој памети противније, у толико им се више народ поверава. Таква је слика и она Богородице као царице ваздуха, воде и земље.

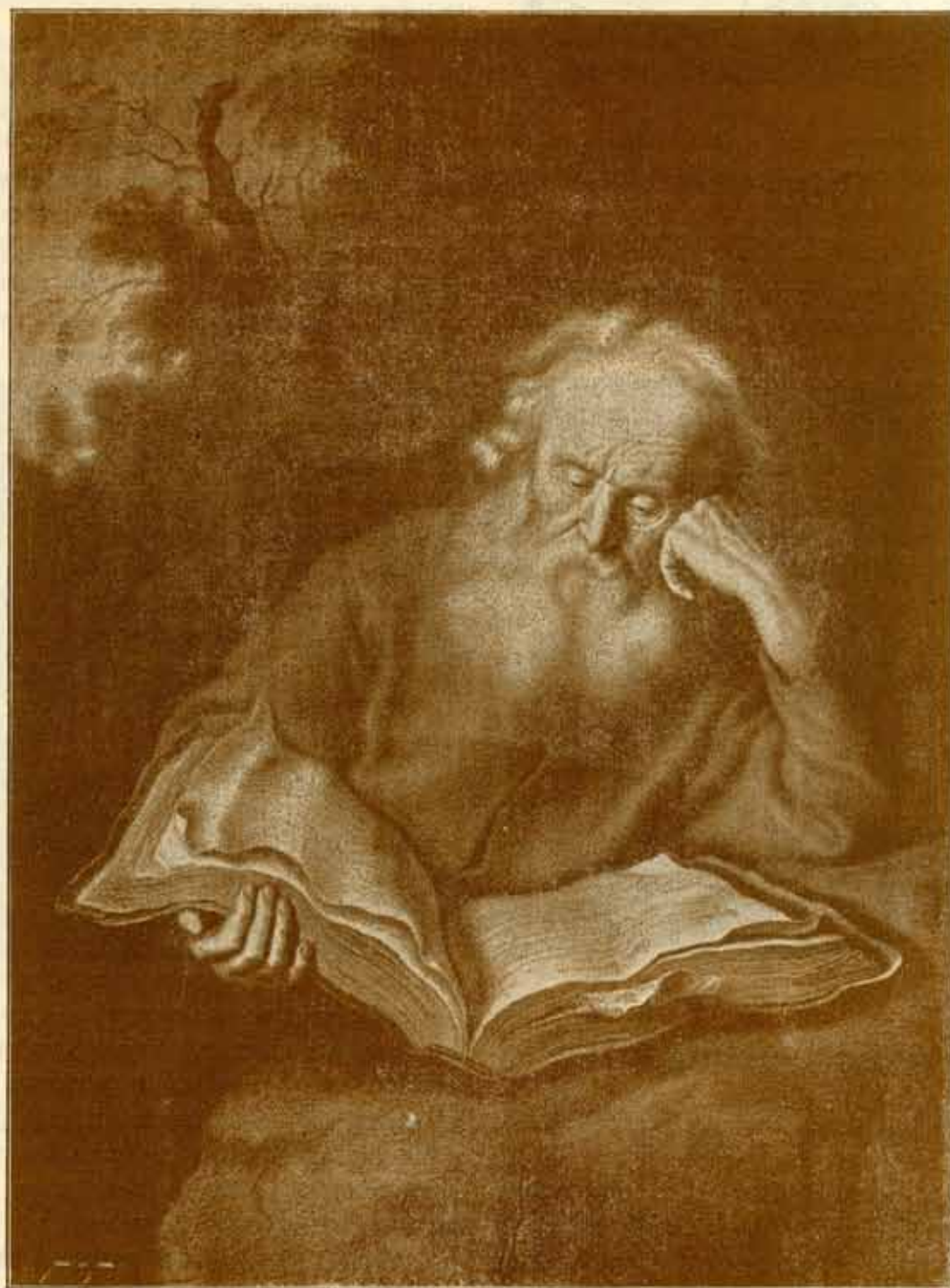
Име Словенима изводи из речи „слава“ (Славени), којом се поносе ради својих храбрих дела. А како је огромна земља што је запремају Словени! И сама Аустрија мало да није од самих Словена. Само неколико милијуна Маџара и исто толико Немаца помешано је међу Словене аустријске. Зато је Карло IV.¹⁾ у III. глави своје Златне Буле захтевао, да сви изборни кнезови немачки треба да говоре словенски језик, јер је био наурио да буде словенски језик у немачком царству језик јавног саобраћаја. И цар Јосиф II.²⁾ премисљао је, тобоже у почетку свога владања, који би језик увео у управу код свих народа своје монархије: словенски или немачки? Напослетку одлучио се за нема-

1) Родно се г. 1316., † 1378.

2) Родно се 1741. † 1790.

чки. — Словени су у опште храбри, а јужни Словени
бејаху некада, а некоји су још и данас, крути. Осем
тога нетрајни су и скромни. Радо певају, а ни један народ
нема толико и тако крених народних песама. Главно је
обележје њихова карактера *гостољубље*. Наравно да су

плене и отимају. А писац наш уверава своје читаоце, да
и високо образовани војници енглески, француски и нема-
чки умеју у много већој мери пленити и отимати. Сло-
вени радо пију ракију, али зато не падају у срамотну
ману похотљивости.

Саломон Коњиг

Испосник

лакислени, али зато код њих ипак нису просјаци силни,
него само у градовима привикли су их монаси и Немци
на просјачење. Словенима пребацују, да у војнама радо

У првом делу своје књиге говори писац о Словен-
цима, које дели у Зиљане (Коросце), Крањце, Истрани,
Чиче, Долењце, Вишавце, Кочеварје. (Ови су додуше

замишљен. Зеленасту боју коже на дјетињем лицу јако појачава свијетлост што на њег пада одбивши се од земљаних дуварова. И они су голи, тек у буцаку, на дрвеној полици, бијеле се два филцана са зеленим шарамма и крај њих неколико замотуљака. И под, и дувар и папир тих замотуљака су исте земљано-жуте боје; у њу се претанају, у полутами, и мршава лица живих створова и прљаве хаљине на њима, те цијела соба наличи на скоро ископану рупу у влажној и хладној земљи.

Јела часком ослахну не би ли чула што од болеснице и скупи очи да их заштити од дима. Одмах просуди да Мари није ништа боље од јуче — сазнала је то чим је ушла, а Зеља се није ни помакла, сад се само о том увјерила — и да јој мора казати нека још покуша

имао никакове заједнице са животом око ње. Јела примјети да је Зеља данас још више удаљена од ње по до сада и да су јој очи јаче подадуле, опази и да јој по лицу, крај усана, затрепће нешто брзо и часовито, али још више осјети у себи да је Мари врло рђаво. И пред тим открићем таврила јој је из памети њена памјера, па да угуши страх, који је подузимао, јаче навали на болесницу да узме пасуља, и ако је знала да троши ријечи узалуд:

— Узми! Како ћеш оздравити, сестро, ако не једеш... мораш узети бар на силу... што ће дијете? ... говорила је Јела увјеравајући тим више себе него болесницу о опасности.

Мара је мирно лежала док Јела не спомену дијете. Тад подиже руку и почела се по коси (морала се чешати

Манастир Каленић (по фотографији г. Луке Гретића)

да зовне и свештеника. И Јелин је човјек за то, њих се двоје преговарало о том читав дан и како су употријебили без успјеха све лијекове, за које су чули и знали, није ништа друго ни преостало. И тако Јела чучну да буде Мари ближе главе, навуче кратки покривач болесници преко рамена — опорила се закрпа на кошуљи па кроз њу вирила гола кожа — па јој понуди пасуља, да отпочне говор.

Мара отвори око и погледа на лончић испред себе. Јело јој се није рачило и за то затвори одмах око — друго јој се није ни видјело, јер је на страни лежала — па утону у ниједи, засебни свијет својих мисли, који није

увијек на том мјесту више пута, јер се већ коса раздјелила на њему). Руком је тешко кретала. Месо на мишици увело, висн као да хоће да спадне, али прети се јаче згрчили него редовито и зглавци на њима искакали као да је цијела свага из руке похрлила у њих. Кад Јела виђе то немоћно напрезање, осјети да не би никад могла казати Мари за свештеника, јер је она преслаба за то, па би се могла уплашити, и било би јој још горе. Да Зеља није при свијести, то би још и ишло некако, али она зна све. Зна да се свештеник зове кад већ човјек заступи на смрт, а зна и за своје дијете и да би оно остало сироче иза ње. Јела није на то ни помишљала док је била

са својим мужем, али што јој се чинило лако, док је била сама, увидила је да је помогуће, кад се састала са Зељом. И не знајући што да почне, гладила је она руком усне и сједила, а међу тим се спусти и мрак. Тад Јела изгуби болесницу из вида, па је опет о њему слободно мислила али није ништа говорила.

Уједаред се породи мјесец. Зелена му је свијетлост продирала кроз окно у дугачком, равном траку без одређенога краја, и од ње поста видније у згради. Јела погледа на болесницу, и виђе да јој се усне мичу. Најприје помисли да је жедна и да за то сише осушене усне, али онда опази да се Зеља напиње и да јој хоће нешто да каже, па се сагну:

— Што би . . . реци! зашта је, а прса јој пуна неког тајанственог очекивања.

— Што се то свијетли? шапутала је Мара, а очи јој опет пуне оног влажног блијеска.

— Које? Ово? Ово је мјесечина, одговара Јела и загледа се у болесницу. А њено се око раширило, и немирно тражи нешто . . . Јелу обузе необичан осјећај, па се крадом прекрсти.

— . . . свијетли . . . чула је где Мара понавља и шапће, а очи јој још увијек отворене пуне грозничаве ватре и некамо се загледале. Тад заплака и дијете, ваљда што је чуло материн глас или што је њега освијетлила мјесечина. Јела га помилова, извади из џепа кору хлеба, што је понела за Зељу, и даде му да глође, па кад се оно умири, пожури се кући.

Али Јела није још зашла ни до цбунова, а дијете заплака из нова. Мати се подиже на руку, а оно допуза до ње. Зеља отвори груди и даваше му хране.

У том се зачуше мушки кораци на путу. Луна од чизама се појачала на дасци, док је преко ње прелазно; онда се крало грање, па се у часу указа на прозору ситно лице с црвеним фесом, наборано и обријано. Заклони мјесечини улаз у собу, па промуклим гласом зовну Зељу.

Као да жени болест понусти — чвршће се одбочи руком о под, па се одазва.

— Ево ти позива на суд. Тужио те за дуг газда Симо, викну оно лице с црвеним фесом.

— А? чу се из мрака глас пун очекивања и стрепње.

— Тужио те газда Симо за дуг. Скупи новаца, јер другачије ето бубња пред кућу.

— А? зачу пандур и опет исти глас гдје га пита, али он гурну стакло, а оквир се отвори. Он баца кроз њега папирић, па оде и полако је цјевао неку веселу пјесму.

3.

Мару је највише бољела глава. Уши јој шумиле а дебела жила на слијеним очима ударала и бијући појачавала и станала се с тим зујањем. Она се предала болу и навикла се на њега, па је лежала на својој постели ништа не очекујући. С времена на вријеме се пробудила у њој нека моћ, која би је неодољиво повукла напријед, и

она би нахранила своје дијете. Кад се заситило, било је мирно, а и мати је лежала мирно.

Трајало је то тако док не дође на прозор онај глас. Зељу је узбунила у њену миру мјесечина, али тад јој обузе оштра мисао мозак, и гдје је она најјаче била, онамо јој се скупила и сва памет. Побоја се да ће изгубити способност да схваћа, па да јој одумине бол у глави, удари се рукама у прса. У њима није нашла довољне отпора, била су мека и крхка, и за то скупи шаку и заману њом на дебелу жилу што је сад куцала још јаче. На њу се поче тада спуштати тежина, не онако страшна као бол оточ, већ подједнака, неодољива и тупа, и под њеним јаким теретом изнемогну Зеља. Онда јој би и опет лакше.

Почивала је тако онесвијешћена и мирна. Око ње је био мрак, дуго, прилично дуго, а онда сијевнуше из таме црвенкасте варнице и нагло су скакале одоздоле пред њене очи. Ту се по мало заустављале, титрале и почеле се ширити . . . сад их има врло много. И зраци им расту и оне се слажу на гомилу, и Мара унапријед појима што ће бити од њих, па јој се усне мичу, развлаче. Сад их је већ велика хрипа, а згрнута је на Њену тавану. Њено је све то и одавна мора да је њено, а све здраво, једно и осушено (око хрипе има доста зрна што су га мишеви изгризли, па им раздробљени остаци већ подрили). Какови су то само кукурузи! Управо су с њене њиве, па колико их је . . . као у бега!

Узе једно зрно, загризе га . . . прави кукуруз. Хвала Богу, сад ће моћи лако дијете одбити од груди! И док гризе кукуруз, око усне јој се праве боре. Нујна је, не зна ни сама зашто је невесела, а смијала би се. Остало у њој нешто као да је трнла, али се ова не сјећа што, а глава јој лагана. Поглед јој се уживљава у жуту гомилу с милијонима бјеличастих пјегница, а срце слуша дирљиву пјесму која душу лијечи. Она је познавала ту пјесму, то је њена пјесма што је чула толико пута на својој њиви у љетњем сумраку, кад више класова заћарлија вјетрић, па хлади чело а груди брекћу од милине што она слуша како кукурузи шуште и шире своја зелена пера као да се грле и цјевају пјесму драгу, пуну, снажну и златну. Та пољубила би им сваки лист, да је није срамота . . .

Али откуда само то неспокојство што њене мисли разноси и не да јој да буде онакова каква би хтјела? У највећој оскудици је она била баш најсрећнија, она се тог још добро сјећа. Та као да се јуче удала, тако јој је све јасно, и да немају ништа више осим куће, у коју је доведена. Сјећа се како им је понестала со, а нису имали зашто да је купе. Онда су јели два мјесеца све неславно, нису имали ни видла (петролеја), али за то, кад сједну њих двоје после вечере једно уз друго, наложе ватру, па она им пламти и свијетли, а они развезу говор на дугачко и широко, па смишљају што ће и како ће; раздрагају се, воле се, па срећни и пресрећни и не опажају да немају ништа. А како је опет оно било, кад нису имали ватре? Надао се неки посао, а њих двоје прегли да заштеде и скудају коју пару за њиву. То је било оне

године кад су купили ораницу што се види кроз њен прозор. Они нису могли за раџа навести дрва, а изненади их зима, права цича. Човјек јој је морао скакати да се угрије кад дође с посла кући, а љакао је тако весело да се она морала грохотом смијати и толико се смијала, да је мислила пукнуће. Касније је отопило, и они су навукли дрва. Кад опет застудени, један дан нису ложили да добро прозебу, а други дан запале толику ватру да је пламен лизао до таванских гредица; чак се од њег убијело и ланац више огњишта до половине. Смијег бије у прозоре, све шуми, а ватра букти и њих пуна кућа... ху, боже, за мало што онда нису изгорили од унутарње среће што је у њима буктила. Онда су кинили и њиву, онда су и живили и уживали у срећи...

Први пут је Мара опазила у себи то незадовољство баш онај дан, кад је постигла за чим је највише тежила. Било је то једно љетње послје подне, кад јој је човјек дотјерао волове кући. Прије тога су они много мозгали: како би дошли до волова? Требали су им као очи у глави за све, али нису имали новаца зашто би их купили. Навикли су се да не добију ништа без борбе и рада, без оног благослова што се спушта на жуљеве. А гле, волове је човјек изненада, против сваког очекивања, дотјерао кући. Она је баш прала дјечије пелене у потоку и ширила их по гранама, да сунце што јаче пада на њих, кад волови уђоше у дворинте. Њен човјек

је ишао за њима, у руци му тешка шиба, а у устима угашена дула. Раздрљиво на прсима кошуљу и брише зној, а загледао се њу на се онда осмјехну. Мару текну нешто у срце, па га запита од куда му волови?

— Узјами ми, брат' бо'ме, газда Симо. Ја обилазио на вашару око марве, а он ми сам понуди 60 фонтини...

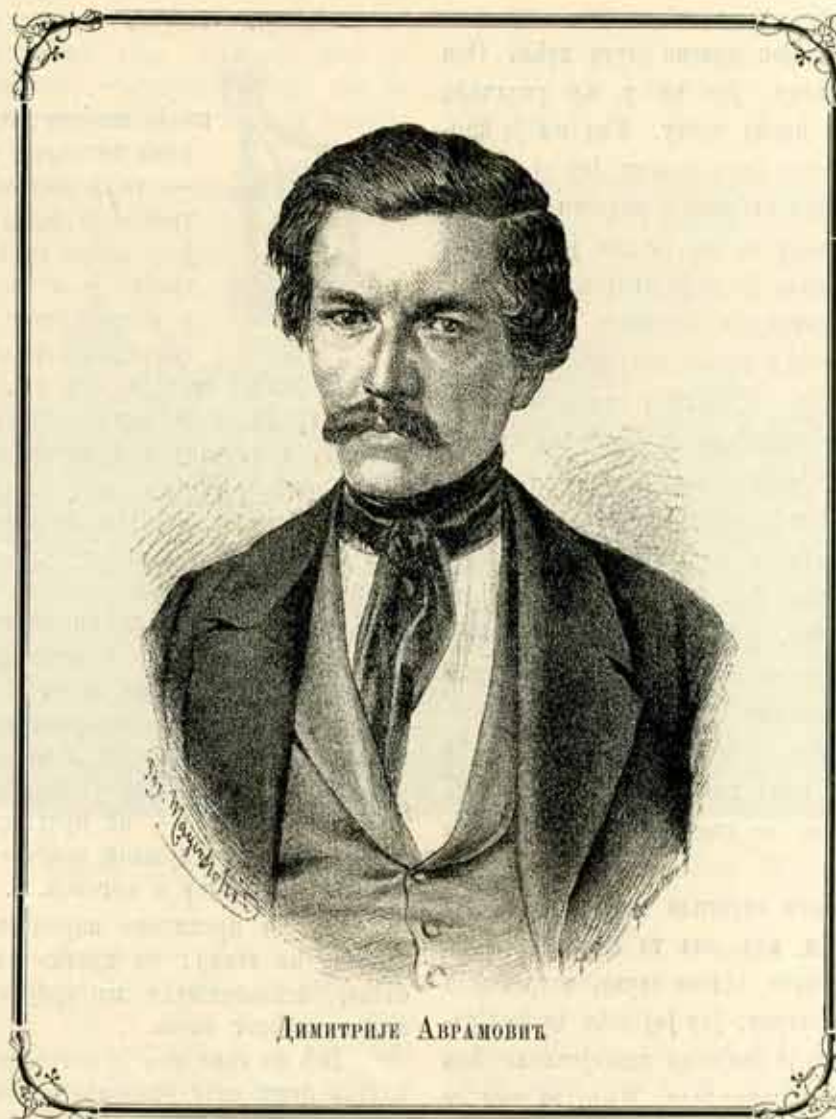
Мара се забленула у волове као у нешто што не познаје нити зна што ће с њим почети, а и човјек се узоблила, поникну пред њеном слутњом и у недоумици је

тресао ногом. Тек је у вече почео распредати што ће и како ће радити сада; али је говорио сам, Мара је ћутала. У њој се претворила она слутња у напето очекивање и неизвесну бригу, што ће се у будуће из тог излећи, и кад право помисли, од тог времена је та брига и не оставља.

И кад су легли, човјек је причао како ће на прољеће обрађивати и другима њиве на воловима, и како ће с њима лакше доћи до новаца, и... и усред његова причања се Мара завела. Било је то први пут да њих двоје не осјећа заједно. Није дуго спавала, јер јој на сан дође лице газда-Симе, онако како га је на збору видјела, кад сијева очима, и она се трже и пробуди. Њен човјек је већ заћутао и лежао окренувши се од ње. Мари се то даде на жао. Пустила га је да се сам одушевљава а она

се није радовала ни дијелила с њим његове наде, па осјети због тог неки њежан и тугаљив пријекор своје савјести, на који није знала другачије одговорити него сузама. Мислила је да он спава и слободно заплака, али он је био будан, уста и без ријечи изађе на поље.

Кад Мара оста сама, никако се није могла отрести газда-Симине слике. Она га је тек једаред видјела на збору, али га је добро запамтила, као да је знала колико ће се морати с њим борити. Имао је ниско чело, шишаву косу и пуно, од здравља набрекло лице. Оно се тако свијетлило и руменило, да су у њем сасма ишчезавали и жути, рашчешљани бркови, и усправљена

Димитрије Аврамовић

ријетка коса и мале, плаве и жмиркаве очи. Много је галамно, увијек био у послу и на све хтјео да досије, одјело му похабано а стас низак. Говорио је са сељацима вичући, ударао их по рамену, а уста му била округло отворена, да се на крају реченице наемеје из грла. Смијех му јечао промукнуто, а лице би се тад јаче засвијетлило. И чим га је видјела, појмила је Мара да тај човјек може сваком наметнути своју вољу; а кад преокрене кога на своју руку, да се онда јавља тај рапави смијех и она свијетла црта на образу као вијесник његове побједе. Шобоја га се и по-

мисли, како би се несрећа могла догодити да се Симо састане с њеним човјеком, ком се на лицу увијек ширила прибрана збиља и који у друштву није имао никад своје воље. Би јој јасно да би га Симо обрадио на све, и за то није више смјела у њег погледати.

Није дуго потрајало, а Мара се навикла на волове. Већ их је и сама тјерала на пашу, али од селе, кад је пролазила поред своје њиве, није више чула кукурузе да цјевају, и никако се није могла привикнути да се од волова добру нада. И збиља, једно јутро — тек су скупили прву десетицу за камате — уђе она у шталу да изјави волове, а оно лежи један во мртав. Није прошло много времена иза тога, а оно јој дотрча човјек кући: и другом вољу позлио, надуо се на пашу. Зовнуше у помоћ Јелину дружину, и онда су људи нешто радили и галамили око вола, док није и он цркао.

Тај дан јој се није човјек вратио дуго кући. Она није много разбирала о њему, јер се у њу увлачила нека нустош, равнодушност према свему. Кад им је парнуо први во, утјешила се доста брзо за њим, јер су почели смињати како ће надокнадити губитак и радости. После нове несреће изгубили су вољу за све, и док је она сама сједила поред дјетета, доконала је да је прогања зли удес. И до сад је она често спомињала Судбину, али онако нузгред, тек да нешто рекне кад не зна чему права узрока, и то је било све. Тад је поче осјећати у својој близини, у неколико је маха већ очекивала да из мрака на њу што засвијетли — дошло јој да Судбина има главу као газда-Симо — па је подијегала тој непознатој сили што јој само зло хоће, и ишчекивала је нове ударце. Они нису ни дали дуго чекати на себе. Већ у вече, кад је хтјела пресвући дијете, пађе шкрињу, у којој су стојале дјечије рубине, у нареду. Погледа боље, али нема десетице, што је одређена за интерес. Преметну цијелу кућу, али десетице нема на нема. Овај пут је већ с неком извјесношћу слутила да се спрема неко ново зло, па је предано сјела на праг и чекала. И сумрак се хватао, а њена човјека ни откуда.

— То је *Она* и на њега спустила своју руку! изусти Мара у себи, и у који мах она то помисли, а на обзорју, више плавичастог руба далеке шуме, затрента и сину прва звијезда. Мара протрну, јер јој дође да то Судбина даје знак од себе, што је звијезда засвијетлила баш онда, кад је она на Судбину помислила. Мало за тим се појави и Јела: дошла јој казати да им људи пију у биртији, у сусједном селу. Јаукала је и хтјела да иду по њих, али се Мара није хтјела ни помаћи: знала је да је том крива Судбина, и да се она не може борити против ње.

Било је већ главо ноћно доба кад зачу гдје неко тражи кваку, посрће пред вратима и пекује. Мари се очи заводнише, али је и онет ћутала и привукла дијете себи, није хтјела да се пробуди и види оца у оваквом стању. Тад шкрињу мандала, и он промоли главу и почекну, а кад га нико не зовну, затвори онет врата и батргао

је према потоку. Мара припази неће ли на даску — с ње би могао лако пасти у воду — али није чула ништа. У црк зоре, кад је изашла на воду, пашла га је гдје лежи на узнак у башти и хрче. Она се застиди и побјеже дјетету, па га је дуго и много љубила и плакала.

(СЛИЦИТЕ СЕ.)

Др. Ђ. Димовић

Улога жене

у чувању народног здравља

ко је икојему народу потребно да се занима питањем о чувању народног здравља, — то је потребно српском народу. Потребно је једно због тога, што не стојимо добро са народним здрављем, а потребно је и због тога, што је здравље у опште битна основица за васколики напредак народа. Ну и још један и то најјачи разлог постоји код нас, — а то су свете историјске традиције и њихово остварење који траже чврсте мишице, и физичку и душевну експанзивност народну.

Брига о здрављу код нас је занемарена. Јурећи за захтевима културе ми смо се радије занимали свима осталим питањима друштвеног живота по овим, без сумње се не да порећи, најзначајнијим питањем. То је факат — који се нарочито може применити на интелигенцију нашег јачег пола — а о женској интелигенцији и да не говоримо. Она, у жељи да што савесније одговори конвенционалним захтевима пуних предрасуда, чини и сувишне грешака. Хотећи да чува и негује лепоту — она је тако рећи са предумишљајем убија. Ми не мислимо да осуђујемо женски свет — на против, ми га оправдавамо, јер се он поводи за мушким неискреношћу, за његовом површношћу, охолошћу и његовом... сенсуалношћу.

Ну да прекинемо парничење и онтуживање, те да пређемо на ствар: на кратко разматрање питања из наслова, експлоатишући леп пријем „Нове Искре“ од стране нашег женског света.

Већ по томе што је потребно да „на крилима здравих матера лежи спас отаџбине“, тема из наслова заслужује да чешће буде предмет наше нарочите пажње. Нема спора да ће здравље порода у многоме зависити о томе, какво је здравље матера. Из овога факта излази потреба да на физичко васпитање женскиња треба обратити озбиљнију пажњу, а то, физичко образовање, као и морално, изводи се према интенцијама које су далеко од бриге за спас отаџбине; оно се изводи према конвенционалним захтевима. На поправци овога стања — а реч је о варошком женском свету — има да поради и школа и друштво у опште. Истина је: да тај женски свет представља мањину — и према томе могло би изгледати за тренут као да би била излишна свака брига о томе; ну треба се сетити да та мањина „диктује“ живот... т. ј. она уноси нове

обичаје у живот већине, и то се стално виђа. Посетите какав сеоски сабор, па ћете видети да је примедба учињена са доста права. Обратио некако и не бива — као по неком закону историјском.

Ми не мислимо да се овим питањем опширније занимамо, и само га додирујемо као један моменат из на-словног питања.

Ако је потребно да је жена здрава као мати — такође је потребно и то: да као мати уме чувати и неговати свој пород. Ма како да је велика и силна материнска љубав, као најсилнији израз оданости — она још увек може бити недовољна за добро здравље и правилно развиће порода. А ако би изнели данашње неговање мале деце у појединим стварним случајевима, и ако би узели у обзир анатомско-физиолошке потребе особине дечјег организма, не би било тешко доћи до закључка: да се неговање мале деце у огромној већини случајева руководи саветима врло моћних непријатеља: непознавањем ствари, предрасудама и рутином; а то све скупа ствара неки фаталистички програм у неговању деце. Умирање деце је врло велико код нас. Државна статистика казује нам да готово стално 50% целокупног умирања пада на доба од

Mensonges од Бурже-а, La Tette од Золе и друге ствари, још је мање зазорно ако би се девојка спремила како ће доцније, као мати, што боље одговарати свом светом задатку: да однегује свој пород, раскидајући пријатељство са предрасудама и рутином. Школе у којима би се држала предавања о анатомским и физиолошким особинама и потребама дечјег организма, о развићу дечјег организма, о понашању према појединим појавама у току развића (избијања зуба и др.), о неговању болесне деце и т. д. немају у себи ничег зазорног; зазорна би била још једино врло велика озбиљност саме ствари, по на коју се треба навикнути. Програм за оваква предавања израдили би врло радо наши лекари, а нашао би се и лекар који би за овај циљ израдио и zgodну ручну књижицу.

Жена је одличан пропагатор — и она би полако и стално уносила многе лепе и корисне хигијенске поуке у наш народ, само интелигентну жену треба *израдити*, спремити. А нашем народу су тако преко потребне поуке о животу — јер он не уме да живи и поред услова за живот.

Жена је по природи својој пуна самарићанске природе — и у самарићанској дужности жена је увек односила победу над јачим полом. Зашто се не би та жена

Манастир Жича (по фотографији Географског Завода Вел. Школе)

0—5. године. Факат је да се код нас и много рађа, али је истина и то да је један од врло јаких разлога овог великог прераног умирања што се деца не негују како треба у прво доба детињства, а истина је, и то према начелима народне економије, да је најнезгодније стање у једном друштву оно: где се поред великог рађања јавља и велики проценат умирања пре времена. А ми Срби у Краљевини, на рачун тог прераног умирања, бележимо средњу дужину века тек само деветнаест година. То је незгодно стање за друштво које хоће да освети Косово и које хоће да јури узастопце за културом туђих извора.

И ово питање у улози жене као чувара народног здравља заслужује нашу озбиљну пажњу. С разлогом мислимо: кад би се хтело, могло би се бар нешто учинити да се и та жена подобиност поправи. Мислимо да не би била ни мало зазорна ствар, ако би се женски свет *благовремено* занимао овим питањем у облику приватних *школа за неговање мале деце*. Ако није зазорно читати

особина неговала, и зашто се не би употребила у корист најскупоценијег блага: у корист народног здравља — кад се потреба за њом види сваког дана. Хоћете ли неколико примера? Ево их. Ено тамо у оној крајњој похабаној кућници лежи породиља, а пред кућом се, остављени себи самим, играју четворо деце растом једно другом до ушију. Муж породиљни је на послу, а кућевни послови напуштени су сасвим; овда онда дође по која жена да је обиђе и да *припази да се све предрасуде изорше*. После пет дана жена је уморна и почела да ради по кући, по после два дана морала је опет лећи у кревет... једва је остала жива, а остала је вечити богаљ. Због њезина боловања дете је угнуло, а рођено је са пуно услова за живот. Да је било жене која ће је поучити у некојим стварима, да је било организоване женске самарићанске дужности те да се набави неколико литара каквог раствора за одржање чистоће код породиље, и да се са мало новаца нађе одмена у раду у кући за неко време... остали

би здрави и живи и породиља и њено чедо. Лекари знају врло добро, какве су и колико су честе незгодне последице када породиља не зна како да се чува, и када нема кога да је за неко време причува.

У кући Х. већ две године како се са нестрилењем очекује највећа радост. Бог је примио молитву младе жене и њезина мужа, родило се лепо, пуначко, потпуно здраво, мушко дете. Угинуло је у шестом месецу због рђаве исхране; тако рекоше сва три лекара који су звати, и који се опширно распитиваху о узроку болести и смрти. Да је ту било жене која већ има материнска искуства, која је спремна да да лепа упутства, да од времена на време обиђе младу и неискусну матер... то би дете остало у животу. Ми смо већ споменули колико је многобројно умирање мале деце, и да је један од великих и јаких узрока тог умирања: рђава нега због незнања, предрасуде и рутине. И ти непријатељи у неговању мале деце владају и у имунијим кућама; а код сиротиње поред њих постоји и други непријатељ... сиротиња, а с њом и немогућност набавити оно што је насушно за малишане, на којима треба да се заснује будућност.

У кући Н. Н. болује женско чељаде: девојка. Већ месец дана како кућу пуне жене са саучешћем и различним саветима, но које диктују незнање и предрасуде. Сви су покушаји учињени да се болесници помогне, али само лекар није зват: *због стида*. Ну и њега ће звати — само онда када је већ свака нада за живот изгубљена. То није тако ретка појава — појава смрти, једино зато што је лекар последња помоћ, а прва се тражи у незнању и предрасуди. И овде је *жена као сиремна самарићанка* могла да учини много.

Нећемо више да наводимо примере. Навели смо их само неколико, но исто тако поучних могли би набројити толико, да би се читаоцу досадило да их све прочита. Да подсетимо само читаоце на многе лепе услуге које жена чини за време рата као нудиља, добротворка и т. д. Она као нежан створ лако се навикне на све ужасе на које милосрђе наилази, и предаје се послу са самопожртвовањем. И зар тај посао самарићанског милосрђа не би могла жена да врши и у мирно доба — са програмом који би обухватио целокупни живот народни. Могућност оваквог женина рада стоји ван спора; само га треба организовати, а та се намера може увек остварити.

Овим својим радом жена би победила охолост човеку; човек би на њу гледао другим очима, очима јачег и здравијег идеализма; својим израђеним природним особинама жена ће боље придобити човека за се, и он ће у њој гледати нешто више но сада. Тим својим хуманим радом жена би, тако рећи, победила човека, а и сама би постала савршеније биће које би на живот гледало другим очима, и онда би кућа постала срећнија, а с њом и цело друштво.

Не знам зашто не би почели о овоме да водимо више рачуна?

Др. В. Војиновић

Преко твога бледог чела...

Преко твога бледог чела
Где царује тиха сета,
Облачак се спушта мален
И с осмехом лаким срета.

А у сенци свилних власи
Већ се прва бора виђа.
Она збори тугу твоју;
И та ми се туга свиђа.

Твоја ми се туга свиђа,
Твој ми осмех душу зрачи,
Ја појмам твоје боле
Знам шта мучан поглед значи.

Ја сам давно презр'о људе,
Одавно се разочар'о,
И сваком сам успоменом
По искуство ново ствар'о;

И млађане трај'о дане
Изгубивши веру, наду...
А изнова задрхтао
Кад сам срео тебе младу.

И изнова заплакао
На садашњост пуну ваја;
Ја не умем више љубит',
Ал судба ће да нас спаја...

Маја 1902.

Влад. Станимировић

У степи...

Приповетка Максима Горког

с руског превода

Вол. Ст. Поповић

з Перекопа изашли смо с најгорим расположењем духа — гладни као вуци и зли на цео свет. Читаво по дана употребљавасмо без успеха све своје знање и муке да што год украдемо или зарадимо, и кад се најзад уверисмо да нам неће ни једно ни друго испасти за руком, решисмо да идемо даље. Куда? Једном речју — даље.

Решење је било опште, једногласно; но ми смо били готови и у сваком погледу да пођемо даље по оној етази живота по којој смо већ одавно ишли — то је такође сваки од нас решио у себи; и ако се решење није гласно исказивало, оно је јасно севало у мрачном блеску наших гладних очију.

Било нас је тројица; сви смо се недавно познали у Херсону, у крчми на Дњепру.

Један од нас био је војник железничког батаљона, затим вајни железнички мајстор на некој привисланској прузи, риђ и мускулат човек, хладних и плавих очију; владао је немачким језиком и опширним знањем апсанског живота.

Наш брат не воли много да прича о својој прошлости, имајући увек на то више или мање основаног разлога, и зато смо сви ми веровали један другом — бар привидно веровали, јер је у души сваки и самом себи мало веровао.

Кад је наш други другар, сувовави човечуљак, танких и увек скептички стиснутих усана, говорио о себи да је студент Московског универзитета — ја и војник примали смо увек то за истину. У самој ствари нама је било потпуно све једно, да ли је он био некада студент, ухода или лопов, — довољно је што је у моменту нашег познанства био једнак нама — гладовао, уживао особиту нажњу полиције по варошима и сумњиво понашање мужика по селима, мрзео и једне и друге мржњом немоћног, уморног и гладног звера, сањао о општој освети свима и свему, — једном речју: и по своје положају међу царевима природе и живота, и по расположењу, био је тица из нашега јата.

Несрећа је најчвршћи цемент за сједињење природа, шта више и сасвим неједнаких, и ми смо сви били уверени да не грешимо што сматрамо себе за несрећне.

Трећи сам био ја. Из скромности, која ми још од детињства остаде, ја нећу ништа рећи о својим врлинама, и да вам се не бих показао наиван, прећутаћу своје недостатке. Али, готово као материјал за своју карактеристику, рећи ћу, да сам увек сматрао себе за бољег од других и с успехом тако мислим и данас.

Дакле, остависмо Перекон и појосмо даље, мислећи тога дана на чобане, од којих се увек може потражити хлеба и који врло ретко одбијају путнике.

Ја иђах поред војника, „студент“ корачаше за нама. Низ плећа му висаше нешто налик на капут; на оштрој, ћошкастој и глатко ошишаној глави нахерно се остатак шешира с широким ободом; белчасте панталоне, са закрпама разних боја, стезале су му танке ножице, а за стопаље привезао беше, врвцама исуканим из поставе свога одећа, некакве саре од чизама нађене на путу, (ту рукотворину назва саидалијама). Он корачаше ћутећи, подижући за собом грдну прашину и севајући својим зеленкастим, малим очима. На војнику беше кошуља од црвеног ткива, коју је, како вели, „својеручно“ набавио у Херсону; преко кошуље беше топли, намучни прелук; на глави, по војничком правилу „накривити горњи круг на десну обрву“, беше набијена војничка кана неодређене боје; око ногу ландарашу широке чумачке*) шалваре. Био је бос.

Ја сам такође био бос.

И тако смо ишли, а око нас се јуначно ширила бескрајна степа. Покривена плавим запарним сводом ве-

дрог летњег неба, лежала је као огромна црна чинија. Широка дента сивог прашљивог пута пресекала је степену и прљала нам ноге. По гдегде виђаху се чекињаве пруге пожете ишенице, које чудно беху налик на давно необријане образе војничке.

Војник иђаше и певаше промуклим басом: „...и свјетое воскресеніе твое поемъ и хва-алимъ!“

Служећи у војсци, он је отиравао од прилике дужност црвенењака у батаљонској цркви, и знао је безброј разних тропара, прмоса и кондака и увек их је употребљавао кад нам разговор није ишао за руком.

Пред нама, на хоризонту, помаљашу се фигуре неких црта и пријатних нијанса од јасно-љубичастог до нежно ружичастог.

— Биће да су Кримске горе, — рече „студент“ сухим гласом.

— Горе? — ускликну војник. — Много си их рано, прикане, сназио. То су облаци... престо облаци. Видиш какви су као кисела каша с млеком...

Ја приметих да би било веома пријатно, кад би облаци у самој ствари били та каша; то нам још више подбоде глад — боно место наших дана.

— Ах, ђаволе! — оцсова војник, плујући, — да хоће бар каква жива душа да нам падне шака! Нема никог... Остаје нам да као медведи зими сишемо своје шапе...

— Ја сам говорио да је требало кренути ка насељеним местима, — рече поучно „студент“.

— Ти си говорио! — плану војник... За то си и научен да говориш. Каква ти ту насељена места? — Ђаво ће их знати где су она!

„Студент“ ућута стегнув усне. Сунце залажаше, а облаци на видику преливаху се у разноврсне, величанствене боје. Мирисаше на земљу и со.

У стомаку као да је нешто сисало. То је било чудновато и непријатно осећање: изгледаше да сокови из свију мишића лагано некуда истичу, испаравају, те мишићи губе своју живу гинкост. Осећање несносне сухости испуњавало је уста и гушу, у глави се мутило, а пред очима излетале и светлуцале тамне пеге. По каткад изгледаху као врући комадићи меса, као округли хлебови. Сећање је придавало тим „привиђењима прошлости, привиђењима немилим“ њихов прави мирис и тада у стомаку као да се општар нож окретао.

Ми смо ипак ишли даље, бавећи се описивањем својих осећаја и бацајући оштре погледе час на једну час на другу страну — не види ли се гдегод стадо оваца и прислушкујући неће ли се зачупи оштро шкринање арабе татарске, која вози воће на јерменски трг.

Али степа беше пушта и мртва.

У очи тога тешког дана ми смо појели 4 фунте ржаног хлеба и пег лубеница, а прошли око 40 врста — расход већи од прихода! — Кад заснасмо на Переконском тргу, глад нас пробуди.

*) Чумачке шаровари — широке панталоне малоруских почијаша.

„Студент“ заиста није погрешно, кад нам саветоваше да не лежемо, него да се ноћу латимо посла... но у ваљаном друштву није примљено да се говори гласно о пројектима паровања права својине, па за то и ја ћутим. Ја хоћу да будем само праведан и не иде ми у рачун да будем неотесан. Ја знам да људи у наше високо-културно време постају све мекше душе; па чак и онда кад хватају за гушу свога ближњег с јавном намером да га задаве — они се труде да то учине са што већом љубазношћу и испуњавањем сваке пристојности, умесне у таквом случају. Искуство моје личне гуше приморава ме да упозорим на тај морални прогрес, и ја с пријатним осећајем уверениости потврђујем да се на овом свету све развија и усавршава. На по се, тај знаменити прогрес јасно се потврђује свакогодишњим умножавањем апсана, механа и блудних домова...

Дакле, гутајући гладну пљувачку и трудећи се да пријатељским разговором угушимо болове у стомацима, ми смо ишли по пустој и мртој стени, ишли у црвенкастим зрацима захода пуни тамне паде; пред нама је залазило сунце, спуштајући се тихо у меке облаке, богато обојене његовим зрацима; а за нама и са стране азуриа магла, подижући се од стене к небу, сужавала је негостопримне видике који нас окружаваху.

— Скупљајте, браћо, материјал за ватру, — рече војник подижући с пута некакву пањину. — Морамо поћити у стени... роса. Сваку травчицу, сваки прутић — све куни!

Ми се развијосмо поред пута и почесмо скупљати сув бурјан и све што је могло горети. Сваки пут, кад је се морало сагнути к земљи, по свему телу ницала је страсна жеља пасти на њу, лежати непомично, јести је, црну и масну, много јести, јести је до умора и за тим заспати макар на свагда заспати, само да се штогод поједе, пожваће и осети како се топла и густа кашница лагано спушта из уста по осушеном једњаку у жедни, згрчени стомак који гори од жеље да у себе штогод усине.

— Да је да нађем какво корење... уздахну војник. — Има и таквог корења које се једе...

Али у црној, преораној земљи не беше никаквог корења. Јужна ноћ спушташе се брзо и још се није угасио ни последњи сунчев зрак, а на тамно-плавом небу већ засијаше звезде, и око нас се све гушће сливаху тамне сени, сужавајући бескрајну равнину стене...

— Браћо — полугласно рече „студент“, — тамо лево човек лежи...

— Човек? — посумња војник. — А за што ли лежи? —

— Иди и питај. Јамачно код њега има хлеба, кад се тако у стени распиштољно... — објасни „студент“. Војник погледа на ту страну где је лежао човек, одлучно плуну и рече:

— Хајдемо к њему!

Једино зелене и оштре очи „студента“ могле су распознати да је тамна гомила, која се подизала на 50

хвати у лево од пута, живи човек. Ми иђасмо к њему, корачајући брзо преко грудâ земље и осећасмо како порођена у нама нада на јело поштрава болове глади. Бејасмо већ близу — човек се не мицаше.

— А можда и није човек — тамно изрази војник нашу општу мисао.

Но наша сумња разби се у тај мах, јер се гомила на земљи наједан пут покрену, порасте и ми сназисмо пред собом правог, живог човека који клечаше на коленима пружајући нам руку.

И он нам говораше сухим и дрхтавим гласом:

— Не прилази — убићу!

У мутном ваздуху зачу се сухо и кратко оданињање ороза.

Ми стадосмо као на команду и ћутасмо неколико секунада, збуњени таквим немилим срастањем.

— Где ти лупежа! — промрља војник.

— Где, где! — рече, замишљено „студент“. С револвером иде... види се жестока тица...

— Еј! — викну војник решивши се очигледно на какав покушај

Човек, не мењајући позу, ћуташе.

— Еј, ти! Нећемо те дирати... дај нам само хлеба... Имаш ваљда? Дај, брате, тако ти Бога!... Да си проклет, анатемо!

Последње речи војник изговори себи под нос.

Човек ћуташе.

— Чујеш ли? — проговори војник поново, дршћући од једа и очајања. — Дај нам хлеба. Ми ти нећемо прилазити... Баци нам га...

— Лепо... — рече кратко човек.

Он нам је могао рећи: „драга браћо моја“ и могао је улити у те три хришћанске речи сва најсветија и најчистија осећања, — то нас не би тако узбудило и толико очовечило као то сухо и кратко: — лепо.

— Ти се нас не бој, добри човече, — меко и са слатким осмехом проговори војник, и ако човек не могаше видети његов осмех, јер је био далеко од нас бар на 20 корака.

— Ми смо људи мирни... Путујемо из Русије у Кубањ... Утуцали новце на путу; све што смо имали на себи — појели смо... и сад ево већ други дан како ништа не окусисмо...

— Држи! — рече добри човек, заманув руком у ваздуху. Први комад промаче у мраку и паде на земљу недалеко од нас. „Студент“ полете за њим.

— Држи још! Још!... Више нема...

Кад је „студент“ сакупио тај оригинални поклон, видело се да имамо око 4 фунте пшеничног тврдог хлеба. Он је био изваљан по земљи и врло тврд. Прво не обрати нашу пажњу, друго нас обрадова. Тврд хлеб пре засити него мек, у њему је мање влаге.

— Тако... тако... тако! — делио је војник комаде. — Стој... Није подједнако! Од тебе треба одломити комадић, јер је овом мање...

„Студент“ без речи даде комад хлеба тежак неколико грама; ја га добих и метнух у уста.

И почех да га жваћем, полако жваћем, једва уздржавајући грчевито кретање вилица које су биле у стању и камен да истроше. Ја сам налазио задовољство у журним

да сам у некаквом полуспу. Ја заборавих ове проклете дане хроничне глади, и заборавих своје другове, наслађујући се једино тадашњим осећајима.

Али кад сам из шаке бацно у уста последње мрве хлеба, ја осетих да сам страховито гладан.

МАНЕС

СРИКНИЋА ИЗ СИЊА

грчевима једњака и у томе да га по мало задовољавам. Залогат за залогатем, толики и неисказано, неописано укуси, промицали су у запањени стомак и као да се у исти мах претвараху у крв и мозак. Радост, некаква чудна, тиха и животворна радост све је више загревала срце, у колико се више испуњавао стомак, и ја се осетих као

— Код њега је, анатеме, остало још масти или каквог меса... мрмљаше војник, седећи према мени на земљи и гладећи руком трбух.

— Без сумње, јер је хлеб мирисао на месо... па и хлеба је још остало... рече „студент“ и полако додаде:

— Да није револвер...

— Ко је он? А?

— Види се наш брат Исакије.

— Цукела! — рече војник.

Ми смо седели близу један до другог и искоса погледасмо тамо где је седео наш добротвор с револвером. Отуда се не чу ни звука ни знака о животу.

Ноћ је сакупила око нас своје тамне силе. Мртвачки тихо беше у стени — ми чујасмо дисање један другог. С времена на време чуло би се негде меланхолично звиждање пуха... Звезде, живо цвеће небеско, гореле су над нашим главама... Нама се јело.

С холошћу велим: да те доста необичне ноћи ја не бејаш ни гори ни бољи од својих случајних другова. Ја им предложих да устанемо и пођемо к томе човеку.

Не треба га дирати, али ћемо појести све што код њега нађемо. Пуцаће — на нека! Од тројице погодиће само једног, ако у опште погоди; на баш ако и погоди, тешко да ће куршум од револвера убити на место.

— Хајдемо! — рече војник скочив на ноге.

„Студент“ се подиже спорије.

И ми пођосмо, готово потрчасмо. „Студент“ се држао иза нас.

— Вајни друг! — укореваше га војник. До нас долете глухо мумлање и оштар звук ороза. И ватра сину, захори се пуцањ.

— Промашно! — узвикну радосно војник и једним скоком већ беше код човека. — А, ђаволе, ја ћу теби сад показати...

„Студент“ полете к торби.

И ђаво се претури на леђа и поче да се гуши...

— Шта му је врага? — зачуди се војник и већ беше дигао ногу да га удари. — Не може бити да је у себе потегао? Еј ти! Шта ти је? Слушај? Убио си се, шта ли?

— И меса и некаквих погача и хлеба... пуно, браћо! — раздаде се весели глас „студентов“

— Да те ђаво носи, цркавај!... Једимо, браћо! — викну војник. Ја извукох човеку револвер из руку, он беше већ престао да се гуши и лежаше непомично. У револверу је био још један метак.

Ми поново једосмо, ћутећи једосмо. Човек такође ћуташе и лежаше без иједног покрета. Ми на њега не обрађасмо најне.

— Та не може бити, браћо моја рођена, да сте ви то само ради хлеба? — наједаред се зачу промукли и дрхтави глас.

Ми уздрхтасмо... „Студент“ се чак загрцну и прибивши се к земљи поче да кашље.

Војник, прожватав залобај, поче да пеује.

— Псећа веро, пренуо као сува цепаница. Ваљда ћемо ти кожу здерати? Шта ће нам? Глуп си ти, гаде! Јес'! — наоружао се тај братац и дај да пуца на људе! Рђо...

Он неоваше, али јеђаше тако да му је неовка губила сву важност и силу...

— Почекај кад пођемо, ми ћемо се с тобом разрачунати, — претијаше „студент“.

Тада се у тамници ноћној зачуше делекања која нас улашисе.

— Браћо... Зар сам ја знао? Пуцао сам... јер се бојим. Идем из новог Атона... у Смоленску губернију... О-ох Боже! Грозница не даде... чим зађе сунце — права несрећа! Због грознице сам и са Атона отишао... био сам столар тамо... код куће жена и две девојчице... четврта година како их нисам видео... браћо, једите све...

— Појешћемо, не брини се, — рече „студент“.

— Боже! да сам ја знао да сте ви мирни, добри људи... зар бих ја пуцао? А видите, браћо, стена, ноћ... зар сам ја крив? а?

Он је говорио и плакао, т.ј. завијао уздрхталом, плашљивим гласом.

— Како слини, а? — рече војник с презрењем.

— Он мора да има код себе пара, — рече „студент“...

Војник зажмуре, погледа га и осмехну се.

— Ти си досетљив... Знате шта, дај да наложимо ватру, па да лежемо...

— А он! — ушита „студент“.

— А да га ђаво носи! Да га печемо ваљда?

— Требало би, — климну „студент“ својом оштром главом.

Ми одосмо да донесемо накупљени материјал који смо побацали кад нас је зауставио столар својим грозним ускликом. Донесосмо га и ускоро смо седели око ватре. Она је нечујно пуцкала у тихој ноћи и осветљавала месташце које смо заузели. Сан нас је хватао, и ако смо могли још једанпут да вечерасмо.

— Браћо! — позва нас столар. Он је лежао на три корака од нас и по каткад изгледаше као да нешто шапуће. —

— А? — одазва се војник.

— Могу ли и ја код вас... поред ватре? Смрт моја долази... Све ми кости ломе... Боже! види се нећу ја доћи до куће...

— Пузи амо, — дозва га „студент“.

Столар лагано, као да се боји да не изгуби руку или ногу, примаче се к ватри. То беше високог раста и страшно мршав човек; све је на њему некако ландарало, а велике, мутне очи изражавале су бол који га мучи. Његово искривљено лице беше коштуљаво и чак при светлости ватре имађаше некакву жуткасто-земљану, мртвачку боју. Он сав дрхташе и изазиваше сажаљење с презрењем. Пружајући к ватри своје дуге, суве руке, он трљаше чворновате прсте, чији су се зглавци полако и мучно гибали. На крају крајева на њега је било одвратно гледати.

— Што си такав, је ли — и пешке идеш? — Циција, а? — ушита мрачно војник.

— Посаветоваше ми... не путуј, вели, водом... а иди преко Крима; ваздух, веле... А ја ето не могу да идем... Дошло, браћо, да се умре! Умрећу јадан у стени... тице ће искљувати и познати нико неће... Жена...

кћери чекаће — писао сам им... а моје кости оплакаће степне кише... О Боже, Боже!

Он зави жалосно као рањени вук.

— О, ђаволе! — побесне војник скочив на ноге... За што сличиш? За што не даш људима мира... Издишеш? Па издиши, ал' ћути... коме си ти потребан? Умукни!

— Мазни га по чутури, — предложи „студент“.

— Хајде да лежимо — рекох ја... А ти ако хоћеш да будеш крај ватре, онда немој кукати...

— Је си ли чуо? — оштро рече војник. — Сад знај. Ти мислиш да ћемо те ми жалити и млатити се око тебе за то што си нам хлеб бацао и куршуме слао? Гаде један! Други би... појуј...

Војник ућута и нетеже се на земљи.

„Студент“ већ лежаше. И ја легох. Уплашени столар згучи се у клубе и примакнувши се к ватри, стаде ћутећи да гледа у њу. Ја лежах десно од њега и чујох како му зуби цвокоћу. „Студент“ лежаше с леве стране и изгледаше да је одмах заспао, згрчивши се као јек. Војник, метнув руке под главу, лежао је полеђушке и гледао у небо.

— Погледај каква је ноћ, а? Звезда колико... топлина... — Окрете се он к мени после неког времена. — Па небо какво је — јорган, није небо. Волим ти ја, пријатељу, овај скитнички живот. Оно, истина, и хладно је и гладно, али и сувише

слободно... Немам ти ја над собом никог старијег... Сам си ти себи газда... ако хоћеш и главу себи одгризи — нико ти речи не може рећи... Жестоко!... Нагладовао сам се ја ових дана, наједно... а сад сво лежим и гледам у небо... Звезде ми намигују као да говоре: не бој се ти ничега! Лакутине, шетај се по земљи и никоме се не подај!... Да, да... И некако топло око срца... А ти... како те зову? Еј столару? Ти се на ме не срд и ничега се не бој... Што смо ти хлеб појели, то није ништа — ти си га имао, а ми нисмо, и појели смо ти га... А ти, дивљаче, куршуме шаљеш... па зар ти не разумеш да се куршумом може зло нанети? Мало пре се на тебе јако расрдих, и да ниси пао, о, брате, за твоју дрскост излемао бих те као Бог што хоће. А што се тиче хлеба — сутра ћеш бити у Перекопу и тамо ћеш купити — ти имаш пара... ја знам... Да ли те је одавно ухватила грозница?

Дуго је још у мојим ушима брујао бас војников и дрхтави глас болесног столара.

Ноћ — тамна, готово црна спушташе се све ниже на земљу, и у груди струјаше свежи сочни ваздух.

Ватра бацаше уједначену светлост и животворну топлину... Очи заслепљиваху и пред њима, кроз дремеж, пролетало је нешто што умирује и очишћује.

— Устај! Брзо! Хајдмо!

Ја уплашен отворих очи и брзо скочих на ноге, чему поможе војник, јер ме силно повуче за руку.

— Та брзо! Полази!

Лице му беше сурово и узнемирено. Ја се обазрех у наоколо. Сунце се рађало, и његов ружичасти зрак већ је лежао на непомичном и модром лицу столареву. Уста му беху отворена; очи избечене гледаху стакленим погледом који је изражавао ужас. Одећа му на грудима беше сва исцепенана, и он је лежао у неприродно искривљеној пози. Од „студента“ не беше ни трага.

— Ну, шта си се загледао! Хајде велим! — рече војник вукући ме за руку.

— Умро? — упитих дршћући од јутарње свежине.

— Разуме се. И тебе да задаве, и ти би умро, — објасни војник.

— Њега... „студент“ узвикнух ја.

— Па ко ће други? Ваљда си ти или ја? Ето ти научењака... Вешто га емлави... и

својим друговима подвали... Да сам ја то знао, убио бих ја још јуче тога „студента“, убио бих га једним ударом — плус песницом међу слепо очи... и на свету један лупеж мање! Разумеш ли ти шта је он урадио? Сад морамо пћи да нас ниједно човечеје око не спази у стени. Јеси ли разумео? Јер — столара ће данас паћи и видеће — задављен и поаран! Почеће трагати за нашим братом... Одакле идеш, где си преноћио? Па ће нас укебати... Оно истина и ако немамо ничег при себи... али је његов револвер код мене под мишком! Видиш!

— Баци га! — посаветовах војнику.

— Да га бацам? — рече он замислено... — Ствар је од вредности... А може бити неће нас ни ухватити... Јок, нећу да бацам... ко зна да је столар имао оружје? Нећу да бацам... Кошта бар три рубље. Куршум је у њему... Ех, како бих ја овај куршум прозврјао кроз

Манастир Љвостинџа (по фотогр. Георг. Завода В. Школе)

чутуру нашем милом другару! Колико ли је он цето само
поваца дигао, а? Анатемњак!

— Ето ти и кћери столарева... рекох ја.

— Кћери? Какве? А, његове... на порашће, за
нас ваља неће ноћи; о њима не треба ни говорити...
Хајдемо, буразеру, брже... А куда ћемо?

— Ја не знам... све једно!

— И ја не знам и знам да је све једно. Хајдемо
на ону страну — тамо ваља да је море.

Пођосмо десно.

Ја се окретох натраг. Далеко од нас у степи поди-
гао се тамни брежуљак, а над њим сијаше сунце.

— Гледаш да није васкрсао? Не бој се, неће устати
да нас јури... Научењак је, види се, промућурва глава,
тако га је склептао... И то ми је другар! Добро нам
је подвалио! Ех, брате, кваре се људи, из године у го-
дину све се више кваре! — рече жалосно војник.

Степа, пушта и мртва, сва заливена јарким јутарњим
сунцем, ширила се око нас, сливајући се на хоризонту с
небом тако јасном, тако ласкавом и дарежљивом светло-
шћу, да свако црно и неправедно дело изгледаше немо-
гућност на великом простору те слободне равнине, по-
кривене азурним небесним сводом.

— А ја бих ждрао, буразеру! — рече мој другар,
савијајући цигару из махорке¹⁾.

— Па шта ћемо данас јести, где и како?

Загонетка!

Тиме приповедач — мој сусед у болници чија је
постела била поред моје — заврши своју причу, ре-
кавши ми:

— То вам је све. Ја сам се био здружио с тим вој-
ником и заједно с њиме дошао до Карске области. То
беше добра и врло искрена душа, типична скитница —
боејак. Ја сам га поштовао. До саме Мале Азије ишли
смо заједно и тамо изгубисмо један другог...

— Ви се сећате по каткад столара? — упиташ ја.

— Као што видите — или као што сте чули...

— И Вама није ништа?

Он се засмеја.

— А шта бих као требало да осећам? Нисам ја
крив што се с њиме тако догодило, као што ни ви нисте
криви што се са мном десило... и нико није ничему
крив, јер смо сви ми подједнако — животиње.

Петроград

Вој. Ст. Поповић

¹⁾ Последња врста дувана.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Захвалност

— Мерија Коморњичка —

О Господе, Господе, Господе!

Ево на предосвитној, топлој, тихој киши стојим
пред Тобом на земљи застртој цвећем, на земљи из које
се дими најдивнији мирис, на катионици твојој која
је обешена о небо, о зраке зорине.

О, како сам срећна, Господе мој! О, како безграницо
опијена срећом!

Дао си ми дивну душу и дивно тело, да бих се
радовала тајанственој срећи.

Ти једини знаш моју тајну срећу, Ти који си пре-
бројио моје јаде и моју беду, који си пловио нада мном
у виду облака, када сам јурила по трњу, блатиштима
и беспућу.

Ти једино знаш непојмљиво пријатно дрхтање с
којим пролази кроза ме тајанствена чар.

Душа је моја невинашце на материнским рукама
анђела који је носе;

Невинашце које разрадованим очима поздравља свет
незнани и тајанствени, од како си испред њега склонио
завесу чуда и показао му лице Своје у магли јутарњој.

О, Господе, Господе, милујеш ме, милујеш прах свој
и цвет свој.

Отклонио си буру од мога дома и ниси дао чудо-
виштима да испузе из пећина подземних, да бих се ра-
довала срећи.

Ево ме пред Тобом, праве и високе до неба, ево ме
пред Тобом, трске крај бескрајних вода.

Ево ме пред тобом, цвета у тамној ноћи процва-
лога, гусала захвалности које јече у јутарњем зраку.

Узми ме у руку, цвет свој, гусле своје и звоно своје.
Нека се пољем ори глас звона, нека по језерима и шу-
мама јечи песма његова срца.

Дигни у небеса дим свој, облак и птицу своју, нека
каже звездама да је ниси напустио,

Да си ме замиловао ма да сам бедна и сићушна и
цветам невидљивим цветом,

Да неће престати срећа моја, срећа занидна, срећа
тајанствена —

У летње ноћи, када у ваздуху круже јата свитаца
над дрвећем,

У летње ноћи, кад месец сребри воду и беле утвари
иду по мочарима —

У летње ноћи, када ситна, топла киша удара о ли-
шће које звони, када трска шушти поред бескрајних вода
и из земље се дими мирис тајанствени.

С пољског

Л. Р. Кнежевић

Прошлост

У грудима је осећао необичан бол, а очи му се не-
прекидно наводњаваху, ма да никако није знао себи да
објасни, откуд он овде крај те дивне али непознате
покојнице.

Воштаница је слабо осветљавала празну собу, док с пола није допирао ни најслабији звук, ни најлакши дах. Тишина. Оморина. Полутама. А изнад свега тешка рука неумољине смрти с тешким печатом својим.

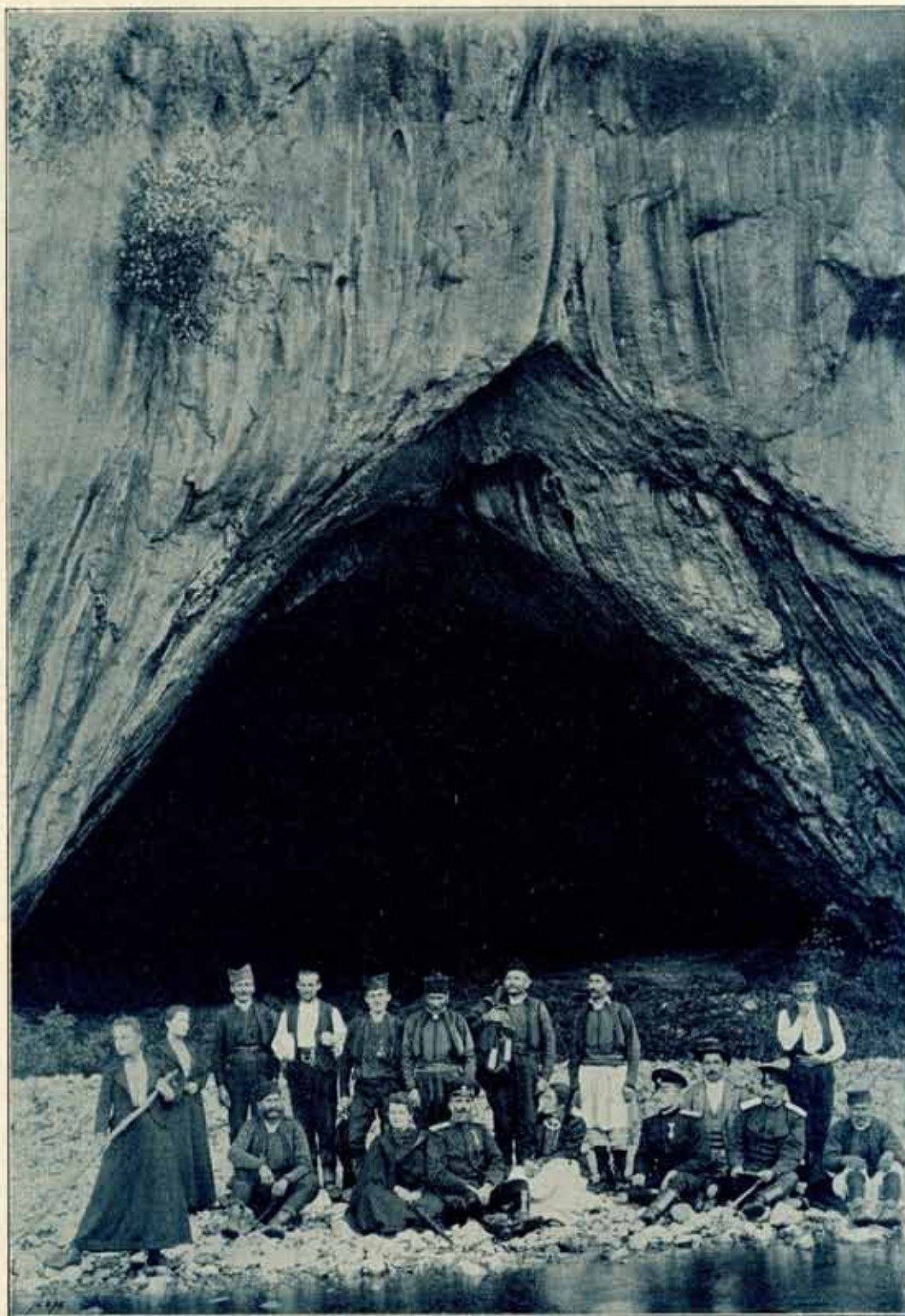
Нигде украса, нигде веселе боје...

Мало по мало поче се одаја пунити разним лицима, од којих је младић многе добро познавао, док су му други били са свим непознати. Сва та лица прилажаху брзке

те непријатне шаре и да на њихово место ставе лепше слике и веселије боје, али им је сав труд био узалудан, јер је због тога оно црвило још много тужнији утисак производило, но пре овога.

Оморина све јача. Ваздух је сув и загушљив; светлост све слабија...

У том се од гомиле одби дивно једно чедо и припи уз младића у тврдој намери да с њим заједно бди. Мека

Рибничка клоура

столу и откидаху по један или више цветова из венца крај покојничиних ногу, док не однесоше све. По том почеше шарати по покрову црне шаре, које у брзо покрише сав покров, све лице и руке у покојнице, те је страшно нагрдише. По неке личности, а нарочито једна, покушаваху, до душе, на све могуће начине да уклоне

рука њена поче му лагано растеривати замршену косу са чела; најлепша уста шаптаху му на ухо утехе које је он жельно пио, као што тешак болесник у очајању пије једини лек од кога очекује помоћ; а у исто доба почеше се из њених очију, из оних љупких и топлих очију, као у детета, полако крунити сузе које се као бисерна зрица

откидаху од образа и капаху младићу на руке, где се претвараху у мирисне цветиће који својим мирисом испунише сву околину. То беше једино цвеће и једини мирис у одаји.

Од једном почеше из свих кутова и из сваке стене земље избијати неки пламени језичци који у тренутку испунише сву одају и одвојише младића од његове друге. Шиштање тих језика, чије је главно врело било у оној гомилици непознатих људи око врата, чуло се на далеко, док пламен не дохвати покров и покојницу, те се све претвори у један једини пламени млаз који проби таваницу и изби напоље, где се изгуби у даљини, испуњујући још за дуго ваздух својим шиштањем...

Кад се младић пренуо, око њега већ не беше ничега. У одаји се није могао приметити ни најмањи траг од пожара, нити се у ваздуху осећао ма и најмањи дах који би на то подсећао, — али ни покојнице не беше више. И кад младић, гоњен несавладљивим болом, пружаше руке за оним што ишчезе и преклињаше оно Нинта што га окружаваше, да му каже: ко беше та покојница? — зачу си у неги мах одозго, одоздо и готово са свих страна неки тихи шапат који је све веома јачао, док, најзад, неки силни глас не грмну баш поред њега: «То беше твоја прошлост!»...

А из даљине се одазва, као одјек, шиштање језика који у сложном хору победоносно прате изумирање једног необичног пламена.

Маја 1902. год.
Београд.

П. В. Мијатовић

Стара врлина

ДРАМСКА КАЖА У ЈЕДНОМ ЧИНУ

НАПИСАО

А. АМФИТЕАТРОВ

ЛИЦА:

Силвија	Ланчелото
Галеото	Уго
Тереза	

ДОГАЂА СЕ ЗА ВРЕМЕ КРСТАШКИХ РАТОВА

Пространа дворница норманске грађевине: мешавина античкијског стила и маварског шаренила, првобитне простоте и источњачке раскоши. У дубини тераса са шортиком витих стубова. У даљини брда и Садернски залив. Из дворнице се излази десно и лево. Двоје степенице воде на терасу, испод једних су тајна врата.

ПОЈАВА I.

Тереза и Уго (у оклопу) излазе из тајних врата

Тереза

Хајд', уђите Уго! Ал' у ходу тишем,
Што се може тишем!

Уго

Ко мачак за мишем!

(смотавше се) Их, до сто ђавола!

Тереза

Хвала вам на томе!
И ви сте ми мачак! Прави медвед, боме...

Уго

Обуј баш и мачка оклопчином каком
Па ч'и нек' прошета по поду оваком:
Ни сомотеком шапом не би знао стати. —
Сад у поверењу: да л' бих смео знати
Шта све ово значи?

Тереза

Грофица ме прати

И само ми рече: да што брже пођем
И да с вама тајно у замак јој дођем.
А дозна ли о том створење још које,
Одсећи ће, вели, нос и уши моје.

Уго

Нек ме, вала, није ако ми је мила
Тајанственост ова. Нечастива сила
Поред сваке тајне има свог рачуна.

Тереза

Умукните, Уго! Грофица је туна.

ПОЈАВА II.

Пређашњи и Силвија.

Силвија

О витеже, здраво! — Ти се сада склони.
(Тереза оде).

Уго

На услузи увек одличној мадони!

Силвија

Намеравам да ти врло важно дело
Поверим и предам. Тражим срце смело.
Моја част, твој живот — на коцки ће бити!

Уго

Кад знам да је вама (то се не да скрити)
Ваша част и скупља и дража од свега,
А мени мој живот (јер шта бих без њега?) —
И наша ће коцка поуздана бити!

Силвија

Јеси ли још снажан?

Уго

Не смем, госпо, крити:
Зуб времена гризе! Већ педесет бројим,
Грофице прекрасна; ал' још се не бојим.
Некада сам с грофом (то је било давно),
На шест неверника насртао славно,
Четворици ни сад још се не бих дао!
— Ја вам се не хвалим (за тим нисам стао).
Ал' од оклопника што се наши броје
Нико не насрте на јунаштво моје.
Све млакоње неке! Да достигну старце —

Причекат им треба! — За наше ударце
Друкчи ков се тражи!

Силвија

Јеси л' веран мени?

Уго

А ко јоште не би тако реткој жени?

Силвија

Реци, да л' се могу поуздат' у тебе?

Уго

Најамник сам, војник: за то ценим себе!
Без дома сам, рода, без порода свога,
Па ни друга немам осим мача мога.
Отаџбина наша само онде буде,
Где нам се весеља и радости нуде;
Где нам за рад плате кол'ко се заслужи,
А како се плати, тако се одужи.
Ко тврдичи с нама — нестане нам воље,
Па пођемо оном који плаћа боље,
И већ можда сутра круг верних другара
Кренуће се против старог господара.
Плаћајте ме добро, ја сам од заната,
Па ћу бити веран — догод траје плата.

Силвија

Ево злата, узми! Је ли доста?

Уго

Хвала!..

Дакле: кога?

Силвија

Како?

Уго

(покрет као да убија)

Па онако... шала!

Силвија

Разбојниче, мислиш...

Уго

Опростите, молим!

Из навике рекох, а не што баш волим.
Шта ћу: никуд, госпо, сад из коже ове.
Кадгод какав знатни господар позове,
Ил' таква мадона, у свој замак сјајни
Најамног војника на разговор тајни,
Па му дају злата и поклоне скупе —
Не значи л' да желе: његов мач да куне?

Силвија

Тако је; погађаш.

Уго

Реците ми: ко је?

Силвија

Крвник ми је!

Уго

(покрет као да ће убити)

Хоћу л'.....?

Силвија

Дâ, учини своје.

Уго

Ваш је новац шапт'о нешто с мачем мојим.
Свршићу с крвником — ја вам добар стојим!
Ал' кад?

Силвија

Још одмах сад!

Уго

Куд ми ваља поћи?

Силвија

Никуд! Овде буди.

Уго

Дакле, сам ће доћи!

Али ја га не знам. Реците ми име.

Силвија

То је — *Галеото!*

Уго

Како?! Зар са њиме?

С мадониним гостом? А мишљасмо, боже,
Нешто сасвим друго о ласкавцу томе.
Виђасмо га с вама... Ал' сад ништа нема:
Место брачног одра рака му се спрема.
Жалим га, мадоно! Јуначке је крви;
Где песницом луни — разбије и смрви.
Пије к'о ваш отац (ово међу нама),
А расипа злато као да је слама.
И — све ми се чини — лаком је на жене!

Силвија

То сад главом плаћа!

Уго

Умреће од мене!

Платили сте лепо, ја му смрт досуди'. —
А сад питам јоште: ко ј' од ваших људи
Вама одан слепо, уз то срца ледног?

Силвија

Зашто?

Уго

Галеото — не боји се једног!

Силвија

Где, а ти се хвалиш: на *четир* би мог'о;
А сам Галеото сада ти је много!

Уго

И не лажем, госпо: ал' гроф, што ћу крити,
На њих *цет* налеће!

Силвија

Трећи не сме бити!
Зар оваква тајна....

Уго

А ја ћу вам рећи:
Прво гроф нек сврши, а за њим тај „трећи“.
Ствар је врло проста — може да се свлада.

Силвија

Разбојниче! Хуло? Зар да невин страда?
Ти хришћанин ниси!

Уго

Јесам, хвала Богу...!
И срећни сте што вас још услужит' могу.
Јер већ сутра, госпо, друкчије бих знао:
Ни за три тисуће не бих руку дао.
Само радног дана мач ми тучу ствара,
А кад празник дође — он ми се одмара.
Тад опроштај молим греховима разним,
А у подне бдеће конџиби и празним. —
Сутра нам је празник Христова рођења.
Та пре бих се дао, тако ми поштења,
Обесити ћутке, нег' да мач извучем
И да се на Божић с хришћанином тучем.
И баш та не вера на уговор гони:
Чим с облизње цркве вечерње зазвони
Прекинут биће све услуге моје.
Јер ће мач отићи у корице своје.
А злато, што примих, добро ће ми доћи,
Јер ћу с њиме даље својим путем поћи.
За то ми, мадоно, помоћника смела
Одредите одмах!

Силвија

(за себе)

Кад бих сама хтела...

Уго

(гледа је у очи)

Да ли се бојите?

Силвија

Зашто?

Уго

Чак ни крви?

Силвија

Ни не!

Уго

Е па онда моћи ће да смрви
Херкулеса моћног и малено дете.
Ваља с леђа прићи (ако ви усхтете)
Па ударцем једним да му смрт задамо!
— Ако би ви хтели....

Силвија

Шта? Говори само.

Уго

Залуђен је у вас. Ако би помогли,
Његову би пажњу одвратити могли
Ласкањем ил' шалом или песмом којом,
Укратко: ма каквом ђаволијом својом.
А ја бих му тада, како то већ бива....

Силвија

(замисљена)

Већ је пет година од кад срам покрива,
Због тог Галеота, мој род стародавни!
Развратник је, лисац и лицемер јавни,
Шинарице луде заводљивац клети.

(плаче)

Ах, Асунта, сестро! Час је да се свети!...
Да л' још сунце греје мило лице твоје,
Да ли си ми жива, слатко мило моје,
Или ми те, јаох, црна земља крије?

Уго

Шта вам је, мадоно? Не већ давно није!
Та ја сам је онда, оног тужног дана,
Донео до њена вечитога стана?

Силвија

Зар не може погреб без мртваца бити?
О, мој верни Уго, ја ти не смем крити:
Је л' мртва ил' жива? — не зна јоште нико.
Али поуздано знадем тек толико
Да је онај ковчег страшно тајну крио,
Јер је — чуј ме, Уго — без Асунте био!

Уго

Ко у каквој бајци! Свег ми језа прође.
Али како....?

Силвија

Чућеш! Кад ми отац дође,
Са тужнога лица сузе му се лише.
Промуца ми тужан: „Сестре немаш више!
Зараза је кухна поћас нама узео!“
Молила сам оца, лијућ горке сузе,
Да ме к њој одведе, да је видим јоште,
И последњи пољуб сестринске милоште
Да дадем Асунти. — Ал' он рече само:
„Не, то не сме бити! Зар да куги дамо
И тебе у жртву, јединицу моју!?“
Тако ја не видех мртву сестру своју;
Само крст јој видех што ј' над гробом био.

Уго

Њено мртво тело и од нас је крио,
А ковчег је њезин, јадник, сам закључо!

Силвија

Од тада је отац све сетнији бив'о. —
После сестре моје, на годину дана,
Разболе се смртно. Кад од капелана
Свету причест прими, повери ми тада
Урок туге своје и самртног јада:
„О, Силвија кћери! Ја ћу у гроб лећи,

Ал' ти прво морам страшну тајну рећи.
Освета ће само наслеђе ти бити.
 Знам те: што ја хоћу, учинићеш и ти!
 „Сестра ти Асунта сад је под срамотом.
 „Јер побеже у свет с подлим Галеотом! —
 „Племе нам је часно, поштено и славно.
 „Да му то сачувам: ја ожалих јавно
 „Живу нам Асунту. Избећ' сумњу сваку
 „Један празан ковчег погребох у раку!
 „И свет поверова...“ Опрости нам сада,
 Боже, грех ужасни учињен од јада!

Уго

Врло лепе ствари! Јес', тако ми Бога!

Силвија

„Нађи“ рече: „сестру и крвника тога,
 „Па му се освети, — ал' тајно освети.
 „Учиниш ли јавно, мртваци те крети!
 „За тајно злочинство освету ћеш крити,
 „Она, ко и злочин, мора тајна бити.
 „А треба ли човек да изврши дело,
 „Треба ли ти срце јуначко и смело —
 „Ти се Уга сети! Поверење моје
 „Ужива у свему. Он ће силе своје,
 „И срце и руку, драговољно дати
 „А треба ли ђутат', — он ће и то знати!“

Уго

О! покојни гроф је добро људе знао.
 Савет вам је добар и најбољи дао:
 Ја ћутим ко риба, кад затреба само.
 Такав нам је занат, па за то и знамо.
 Причат' о убијству које ће тек бити,
 Опасно је врло, па се мора крити.
 Иначе се плаћа и то врло скупо!
 А причати после... сувише је глупо,
 Јер је закон чудан: чим те ма где стигну,
 Укажу ти почаст, па те — у висе дигну!
 Нек вам се господство ничега не боји;
 Јер, деца мадоно, ствар овако стоји:
 Ако сестра живи, она ће се наћи,
 А кривац одавде неће жив изаћи!

Силвија

Е па нека буде; њему ваља мрети!
 Ја ћу све лукавство у помоћ узети,
 С њим лажност и ласка учиниће своје.
 А кад време буде...

Уго

Извршење моје

Готово ће бити. — Рајд успеха јача
 Одвојте га како од његова мача.

Силвија

Пет! Ја говор чујем!... Све ј' у руци твојој.
 Сакриј се и чекај у одаји мојој!

(Уго се сакрије)

ПОЈАВА III.

Силвија, Тереза; за тим две служавке уводе,
 с десна, Ланчелота.

Тереза

Грофа Галеота најз на милост чека.
 Најз ил' штитоноша... Порука је нека.
 Пред вас би, мадоно, да изиђе сада.

Силвија

Уведи га к мени.

Ланчелото

На колена пада

Пред лепотом вашом и опроштај моли
 Мој господин врли, јер га душа боли
 Што већ крај вас није. Он од јутра рана
 По благишту грозном, ево целог дана,
 Дивљега је вепра гонно и тук'о.
 Мало пре га уби. — У крв се обук'о
 Па пред ваше очи није смео доћи;
 Ал' ће пред вас пасти — неће ни час проћи.

Силвија

Хвала! Мој опроштај однесите њему,
 Штитоношо млади. Јер, судећ по свему,
 Виће да најз нисте. Да не грешим како?

Ланчелото

Штитоноша, јесте.

Силвија

Зар ви млади тако

Па јунаку славном већ другар у боју?!

Ланчелото

Другар не, већ слуга што би главу своју
 Жртвов'о за њега.

Силвија

Скромност, ништа друго;

Али част вам чини. А јесте ли дуго
 У служби код грофа?

Ланчелото

Пет година само.

Силвија

Ако је толико, треба да се знамо.

Ланчелото

Не, добра мадоно! Не бих ваљда крио:
 Овде сам првином.

Силвија

Гроф је код нас био

Има пет година.

Ланчелото

Жалим што већ тада

Не служих у грофа к'о што служим сада.

Ал' ваша доброта позната је мени:
Јер гроф ми је прич'о о најбољој жени.
Од њега научих да вас и ја волим,
Да се с њиме Богу за Силвију молим.
Било ми је тешко, било ми је жао,
Што дивну мадону нисам и ја знао.

Силвија

О, где, где, синьбре! Да, тако ми неба
Грофову захвалност унестати треба
У списак врлина, што га краће давно,
Рад којих му име постаде већ славно.

Ланчелото

Тако је, мадоно. Име му пролѣта,
Пењено и славно, широм белог света.
Храбријег од срца у његовим грудма,
Вернијег кад љуби — још нема међ људма.

Силвија

Заштитника свога ви волите страшно.
То је од вас лепо, похвално и часно.
Али што се тиче љубави му верне —
Веровати могу само лаковерне!

(Ланчелото хоће да јој ирекине реч; Силвија, осмехујући се, наставља говор)

Гроф је Галеото — прича се међ људма —
Ветрогоња лепа без срца у грудма.
Неверник љубавни, нун страшнога плама,
У окове грозне кајања и срама
Бацао је жене! — Још се прича свуда,
Да је брд му ратни нун најређега чуда:
У њему је, кажу, плен ратничких дана,
Јато робњица са Сиријских страна.
И Асунта нека помиње се много!

(заплаче се)

Опростите што се уздржат' не могу'.
Имала сам сестру... ах, утехо наша!...
Умрла је млада....

Ланчелото

(глас му дрхти)

Света туга ваша
И у мом је срцу одјекнула сетно.
Сви ћемо помрети. Свет је поље цветно,
А смрт не одбира кога ће да коси:
Старо ко и младо она у гроб носи.

(савлађује се)

Ал' да се, мадоно, огрешисте много
О мог господара — сведочит' бих мог'о.
Од кад сам код грофа, мени је пре свега
И дању и ноћу да будем крај њега.
Робњу ма какву, јест, милости ваша —
Не виде ни чадор ни галија наша.
Ја знам добро грофа, знам и коју воли,
Коју обожава, за коју се моли.
Ја знам оно име — драже му од свега —
Што је и од смрти сачувало њега
У Никомидијском карантину клѣтом
Кад у мало није променено светом
Због врућице грозне... А то име беше
Страх за Сарацине који га пронеше

Кроз дивљачке хорде ко страшило грозно.
О, многи је клѣтник моћ његову позн'о
Кад би се гроф храбри, кличући га смело,
Винуо кроз орде на јуначко дело.
Милина је било погледати тада:
Турбан за турбаном под оштрицом пада,
Зеленило пољско крв душманска плави —
Час победе наше јавља се и слави!
Победнички гласи оре се и вију
У част и у славу.....

Силвија

Реците ми чију?

Ланчелото

(дубоко се поклони)

Силвије мадоно! —

Силвија

(за себе)

И сувише ласка!

Али ако, ако... Здераће се маска!

(гласно, веома весело)

Биће да је било... биће друго које...
Можда баш Асунта, ал' не име моје. —

Ланчелото

Рекосте Асунта. Други пут је ово
Како ми то име (за ме сасвим ново)
Помиње мадоно. Врло ми је жао:
Никакву Асунту нисам никад знао.
И ја не разумем... ако можда није?...
Шта мадоно хоће?... шта се у том крије?...

Силвија

(за себе)

Збунио се... дрхти... у лажи се силео...
Позеленео је... не зна шта би хтео...
Издајници подли! Све знам добро!

(гласно)

Шала,

Само пѣрка шала. — За извештај *воала!*
Та обичај стари већ знате и сами:
Кад се витез врати изабраној дами,
Она га, због сумње што јој срце мори,
Због расанка дугог што јој тугу створи,
Прониткује, куша; хтела би да позна,
Да од њега самог ил' другога дозна
За неверу тајну и љубави друге,
Што их море крије и године дуге.
Оно име рекох (је л' што до тог стало?)
Што ми је од других прво на ум пало. —
Гроф је мени веран, у то сумње није.
Поштено му срце само за част бије;
А колико ценим и колико волим
Што сте ви крај њега... ево ја вас молим
Примите за спомен на познанство наше
Овај златни ланац за услуге ваше
Учињене грофу.

Ланчелото

Мадоно! У страви...

Силвија

Не захваљујте ми!

(Ланчелото клекне; Силвија му метне ланац око врата;
за тим Терези:

Ти ми одмах јави

Чим гроф амо дође.

(Оде)

(свршило се)

ПОМЕН ГОГОЉУ

педесетогодишњици смрти његове.

(свршетак)

Ђорђа Малетића „Грађи за историју српског народног позоришта у Београду“ 1884. налази се о Гогољеву „Ревизору“ као о драмском делу не само

прибране рецензије српских критичара о првој појави његовој на београдској позорници 1870., и руских (кратак суд Бјелинскога и опширан извод из Водовозовљеве рецензије), па и самога Гогоља, него и пресудно мишљење Малетићево, не баш повољно по ову комедију, са гледишта чисто уметничкога. То би се у осталом подударало и са неким руским и неруским критичарима, који су ову комедију пресуђивали са гледишта, са кога је и Малетић, а који су припадали и истој књижевној школи, којој и он: псевдокласично-романтичној (еклектичкој).

а) У „Видов-дану“, бр. 26. и 27. од 1870., изашла је рецензија о „Ревизору“, по тврђењу Малетићеву од *М. Бана*. У њој се прво тврди, да је руска драмска књижевност заостала иза напретка осталих грана руске књижевности и да се није ни онолико развила, колико драма у Пољака, Чеха и Јужних Словена. За „Ревизора“ посебице каже, да „остаде само покушај, који нам открива кречка цртача појединих облика из руског друштва, али само цртача, који кречност тера чак до грубости, а *никако драмског вештака*,*) који уме заплести и склопити као што ваља један комад. Гогољ није без комичне соли, а има и доста изострену сатиричну жаоку, али његов нацрт, не имајући никаквих контраста, сувише је једнолик, као — живопис без кјароскура (нејасне светлости, сумрака, сенке), сувише је једнолико отегнут на умори занимљивост, сувише показује све саме лудости и покварености да би нас могао интересовати. А чему нас учи? Само томе, да најжалоснији појам добијемо о руском чиновништву и грађанству. Је ли тај нацрт веран? Ако је и био за Гогољева времена, он га је тако извео у његовој грубој наготи, не противставивши му никаква светлија облика, да и у Русији и изван Русије не може друго побудити у публици до презрење према чиновничком и грађанском реду. Ту је промашена драмска циљ, као год и у нашем „Потурици“ од Кукуљевиха . . .“ („Грађа“, стр. 547—548). За тим се писац ове рецензије опет враћа на обраду Гогољева „Ревизора“ у својој рецензији Ка-

*) Ми истичемо.

стелбекијеве „Сеоске школе“, на хвалећи у овој драми састав озбиљнога и комичнога, племенитих или наивних карактера, противстављених порочнима или смешнима, и сву њихову добро испреплетану радњу, узноси њена писаца изнад писаца: „који мисли, као на пр. Гогољ, да се једном јединицом сатиричном стихијом постизава и у самој комедији драмски ефект“. Па онда објашњавајући то једним доста тривијалним примером (служењем исте чорбе у разним таџирима) поставља као опште правило за састављање комедија: „Који год комад нема у себи **јаких контраста у карактерима и догађајима**“) доследно и сразмерно изведеним, укусно ишараним, и вешто заплетеним, тај не може ни публику, а камо ли озбиљне познаваоце ове уметности интересовати“ (стр. 548—549). А то потврђује поредећи успех, који показаше на нашој позорници Гогољев „Ревизор“ и Кастелбекијева „Сеоска школа“: „*Први поред све своје сатиричне али монотоне струје досадио је најпосле и самим умнијим госпођама нашим*,“) други се својом драмском и комичном смесом дошао свој публици без разлике.“ Не можемо овде прећутати, а да не поменемо, да недовољном успеху „Ревизора“ на нашој позорници може бити онај исти узрок, због кога је и сам Гогољ био незадовољан са првом појавом својега комада на петроградској позорници, а то је: глумачко несхватање улога и невешто извођење њихно.

б.) Други рецензент Гогољева „Ревизора“ био је др. *Милан Јовановић*, познати књижевник и критичар. У 29. бр. „Јединства“ од 13. фебруара 1870. изашла је његова рецензија, са свим супротна Бановој, јер пресуђује ову комедију са другог гледишта. То гледиште исто је оно, са кога су Гогољев књижевни рад у опште и ову његову комедију на по се, неколико година доцније, пресуђивали М. Ђ. Глишић, Л. Пачу, П. Тодоровић и др., и по коме је књижевност на *првом* месту израз друштвених мисли и потреба, те се по томе цени њена вредност опште и појединих дела посебице. С тога и овај рецензент и ако осуђује технику, на нема ништа ни против самих карикатура у овој комедији, долази после свега разлагања до овог крајњег резултата: „Против истујника жестока сатира, према законима достојанствена збиља, према друштву чиста човечанска наклоност то су три атрибута Гогољевог „Ревизора“, који ће у свако доба издржати најстрожији суд објективне критике“ („Грађа“, стр. 551).

в.) Крај свега тога *Ђ. Малетић* тврди, да ова Гогољева комедија: „у нас интелгентнију публику у опште није бог зна како задовољила. *Познавање европске драматске литературе дало је нашој критици тако мерило у руке, да се није могла занети уробојном ирема Русима симпатијом*.“) Публика у опште плескала је и овде као иначе на представама, које цртају обичан, њој *иознат* живот, а не [због] из вишег идеалног живота пренесене слике, које су јој већином неприступне; али је критика остала на својој висини“) (Тамо, 547). А изјавивши главну садржину српских рецензента (Бана и Јовановића), руских критичара и самога Гогоља о „Ревизору“), завршује овим речима: „Кад

1) Ово ми нарочито истичемо као начелно обележје идеалистичнога књижевнога правила, којему припада и писац ове рецензије. Крајњи резултат су те књижевне школе, што, тих „јанак“ контраста ради доју с једне стране светле карактере, као анђеле, а с друге — тамне прие, као ђаволе. А не гроба нарочито доказивати, сад, колико је то удаљено од стварности, живота, итн даље истраживати узрока, са којих је тај правац одмахом реализијом, чиј је претан представник Гогољ.

2) Ми истичемо.

3) Ово ми истичемо.

4) Ту без сувише помишља на Банову критику, коју по свем истиче испред Јовановићеве.

5) Под напоменом воли да му је сав руски материјал о „Ревизору“ дао Ж. Јовичић, преводилац ове комедије.

све, што је овде приведено, прикупио у неколико речи, онда у целој комедији нема *ни једног* ваљаног карактера, шта више ни један од њих нема ма какву лену црту, а таквога друштва нема нигде у свету. Ја се не опомињем, да сам игде читао, да у комедији не треба износити и добре стране поред рђавих као што Гогољ мисли, што би се вели онда *исмејале* и његове врлине. — Онда није чудо, што му ни *једно* драмско лице не одговара природи општој“ (Тамо, стр. 561).

Гогољ је на оно, што су му замерали савремени му руски критичари књижевног правца, којему припадаху и наши Ван и Милетић, одговорно у својој „Књижевној Шетњи“. У одељку одмах за овим упућујемо наше читаоце на тај духовит одговор. Али нема сумње, да ће једном, кад у Русији са свим нестане, или што мање буде, погодаба за чиновничку поквареност, против које је устао Гогољ у овој својој комедији, припадати и она главном садржином и смером историји исто онако, као што су тим, у многом, припале — и његове „Мртве душе“, по ослобођењу руских мужика, којему је он много допринео овим својим знаменитим делом. Ну на свагда ће остати његово верно и невадмашно цртање с природе појединих карактера и прилика као неопитно сведочанство његова књижевног ћеница.

О десетогодишњини представе Гогољева „Ревизора“ изашао је у „Виделу“ за 1886., бр. 99., под рубриком „Из науке, просвете и уметности“, чланак **У спомен Гогољевом „Ревизору“**. Споменувши да је у априлу те године равно 50 година, како је „Ревизор“ одиграо први пут у Александринском позоришту у Петрограду, вели писац, или управо састављач, тога чланка: „То је веома важан догађај у историји руске драме и у историји руске свести. Гогољев „Ревизор“ пресекао је период имитовања у руској комедији и показао јој прави, истински задатак: да буде веран и уметнички израз савременог живота, заједно са свима његовим врлинама и махнама. Гогољев „Ревизор“ показао је: да руска комедија не мора бити скучена западне јевропске комедије; да треба да буде самоника и народна; да је у слободном стварању јемство за њезин развој и њезино успевање“. За тим казује: какве је муке имао Гогољ и ко се све (Жуковски, кнез Вјаземски и гроф Вијелгорски) заузео у цара, да се „Ревизор“ први пут одигра у позоришту; како је и ко је нападао Гогоља после прве представе. За тим говори: како је „Друштво пријатеља руске књижевности“ 19. априла те (1886.) г одине прославило у дворани Московског Универзитета десетогодишњицу представљања „Ревизора“; доноси у преводу говор А. Н. Веселовскога; чланак Гогољев: „Упутство онима, који би желели одиграти „Ревизора“ како ваља“, што је прочитао Н. И. Стороженко, као и резултат Стороженкова истраживања: „да је Гогољ написао тај чланак под утицајем оне лене критике, коју је Вјелински написао о „Ревизору“ у „Отачественим записима“ 1840. и да га (тај чланак) је Гогољ написао између 1841. и 1846.; беседу Н. С. Тихонравова о том, кад се и како се писао „Ревизор“. Не можемо се растати од овог симпатичног чланка „Виделова“, а да на овом месту из сва три поменута рада, која су читана на овој седници не наведемо ништа, што и сад има вредности било као резултат истраживања, било као допуна слици живота и рада Гогоља, коју српски читаоци могу добити о овом великом писцу према оном, што се о њему налази у српској књижевности.

У беседи А. Н. Веселовскога истиче се као најлепше доба књижевног рада Гогољева 1833—1837.: „он

је тада био поуздан у своју снагу, а поред њега беше Пушкин који је умео ценити уметничке производе. У Гогоља беше све што је захтевала позорница као од писца комедије. Његов је отац страшно волео позориште, па је код своје куће у селу приређивао представе. Гогољ се још тамо одликовао комичарским даром. Он је помишљао да буде глумац, а не писац. Кад је дошао у Петроград, положио је испит почетника глумачког. Живот у Малој Русији и у Петрограду дао му је изобила грађе за големе комичке слике. У њему се рано развила једна способност, којој се дивно Пушкин, а то је: да испод спољашње улудности и озбиљности нађе у дубини душе смешне особине и црте потпуног ништавила. Уза шаливи и разнолики дијалог његових драмских радова, уз фино посматрање и дубоко разумевање човечије душе придружује се поступно друштвена мисао, која провејава кроз читаву комедију „Ревизора“. Из засебних чињеница ствара се опште горка слика рускога живота која је после улазила и самога писца. Многи су се љутили што у „Ревизору“ нема јунака, нема племенитих душа, нема љубави. Гогољ је вешто исмејао те замерке у својој „Позоришној шетњи“. Он је њима одговорно: *да су у његовој комедији сви јунаци; сажалевао је што у његовом делу нису описали једну главну особу — висок племенит смех.“*¹⁾

Из Гогољева „Упутства“ навешћемо ово драгоцено место, које има вредности не само за представљање његова „Ревизора“, него и — комедија у опште: „Највише се ваља чувати да се не пређе у карикатуру. Глумац треба да је скроман у игри. Оно што је смешно видеће се само по себи у оној збиљи с којом је сваки глумац заузет за своју улогу. Нека се глумац ни мало не труди да буде смешан. Мудар глумац треба да разуме опште људске црте у оне особе коју приказује, а о ситницама не треба да се много брине; оне ће се саме показати. Све ове појединости нису ништа друго него боје, које ваља набацати кад слика буде готова“.

На послетку из беседе Н. С. Тихонравова навешћемо ово место, из којег ће се јасно видети унутрашњи развитак Гогоља као писца, као и постанак и обрада његових дела, поименце „Ревизора“: „Успех „Вечери на мајуру близу Ђиканке“ није још пресудио чему ће се Гогољ одати. Не ценећи много своје прве књижевне радове, он намерава да се да на историју. Али већ 1833. године почиње мислити да напише комедију, крупније дело, него што беху пређашње приповетке. И те године написао је „Женидбу“. На измаку 1833. године врати се Пушкин из оренбуршке гуверније. Он беше отишао тамо да прикупи грађу за историју Пугачевљеве буне. Оренбуршка власт добила је писмо да буде на опрезу, јер је историја Пугачевљеве буне само изговор, а Пушкин је у самој ствари *ревизор*,²⁾ послан да бајаги прегледа каква је тамо управа. И тако је Пушкин могао у децембру 1833. године дати Гогољу мисао за „Ревизора“. Првих месеца 1834. год. Гогољ се морао бринути како ће се осигурати материјално. На послетку је добио место професорског помоћника у Петроградском Универзитету; постављен је 24. јуна. *Ваљало је сиремати лекције из историје средњег доба, а Гогољ пише „Ревизора“*. Професура није могла угушити у њему тежњу за стварањем уметничких производа. *За све време своје службе професорске Гогољ се занимао више око „Ревизора“ него око историје*. Он је у децембру 1834. године писао Погодину: да ђаци дремају кад он

¹⁾ Ми истичемо.

²⁾ Ово, као и оно за тим, ми истичемо.

чита своје лекције, и да је научио да остави професорство. Њему је требала друга катедра, друга школа: позориште. *Када је оставио универзитетску катедру, „Ревизор“ је био написан. Гогољ је писао Погодину 4. децембра 1835. године, да је „Ревизор“ са свим готов за позоришту.* Гогољ је годину и по био у универзитету, па се на послетку уверио да није за њега професорска учестност. Он је тек сад разумео свој истински позив. *Под Пушкиновим утицајем, почео је Гогољ у својим делима расирављати озбиљније задатке.* Он је увидео, то и сам каже, да се у својим списима смејао у залуд, не знајући ни сам чему. *И тако је наустио цртање научних сцена; па почео стварати друштвеном комедију. Гогољ се дуго забавио цртавајући „Ревизора“. Изостављао је читаве сцене, мењао карактере особа и брицао читаве улоге. Комедија се већ одиграла на позорници, а Гогољ је још цртавао.“*

Као и превођење Гогоља, тако и писање о њему и његову књижевном раду почиње у српској књижевности, према њеним приликама, доста рано (1852.) и није малобројно. Оно је у почетку, за првих двадесет година, не само ређе, него се држи у главном о преводима и компилацијама, а доцније се појављује самосталније. Прво је, поред помена живота и личних му прилика, истицао књижевни значај његових дела и одавана хвала и слава његову ђенију. Доцније, књижевни претрес његових дела бива све критичнији, и поред књижевне стране истиче им се нарочито друштвени и политички значај са чак и наглашаваним смером: да и међу Србима допринесу остварењу оних друштвених и политичких идеала, којему су, према приликама, доста допринела међу Русима. У то доба, поименце од 1870. па на овамо, књижевни претрес погађа све више прави значај Гогољеве појаве и одређује све тачније апсолутну вредност његових дела.

А као резултат свега тога рада о Гогољу у српској књижевности може се сматрати:

1. — Као што у Гогољеву животу видимо у почетку колебање у избору главнога занимања (између глумачког, чиновничког, наставничког и књижевничког), и да је на послетку погодио оно, књижевничко, које по свем најбоље одговара његову ђенију, — исто тако видимо, да између разних књижевних праваца и врта, на којима из почетка огледаше своје перо, на послетку се одлучи за хумористичну књижевну врту реаланог правца.

2. — То и одговараше више аналитичном но синтетичном духу његову, те му и за руком боље испадаше дивно и скоро ненадмашно цртање појединости, карактера и епизода, по састављању делова у хармонијску целину. Ово се, у осталом, опажа и на српским следбеницима његовим, а по нашем мишљењу и Гогоља и следбенике му на то упућиваше и сама књижевна врта, о којој се бављаху.

3. — Али такав правац и такав успех Гогољев не само што наставише онај самостални, књижевни развитак, на самониклој народној основи, који отпоче Пушкин, него га тако силно кретоше у напред и тако одсудно утицаху на даљи развој руске књижевности, да се у трагању крајњег узрока оном, што и данас у њој задивљава и привлачи к себи цео образовани свет, — наилази на Гогоља као на првога ђенијалнога почетника многоме од свега тога.¹⁾

¹⁾ „Сви смо ми“, рекао је Толстој за себе и себи блиске књижевнике руске, „изашли из Гогољева мишља“.

4. — Последице оваквога књижевнога рада Гогољева морале су, неминуовно, силно утицати на целокупни културни (поименце умни, друштвени и политички) развитак рускога народа. За то, поред несумњивог књижевнога утицаја, познанство Гогоља међу Србима изврши одређени, сличан оному међу Русима, утицај и на остале гране српскога народнога живота.

*

Велики душе руски, ти ниси ни слутно, колико ће те један мали словенски народ, по срчаности, словенским осећањима и обичајима својим тако еродан твојим Запорошцима, — ценити и на твоја дела обраћати пажњу, у њима уживати и њима се користити у својем свестраном развитуку! Као што је крв твојих земљака драговољно мешана и проливана са српском за свету мисао ослобођења и политичке самосталности, тако су и твоја дела допринела на првом месту књижевном, па онда и осталом напретку српског народа. А није ни чудо, што племенита и бујно развијена воћка из велике градине старијега и у многом богатијега брата стресе плодове своје и у градиницу млађега, сиромашнијега, али честитога брата, да ту не само привремено захрани и наслади његову чељад, гоне да расплођена и овде стално доноси сличне плодове!

Момчило Иванић

Владика Митрофан Шевић. У броју за овим проговоримо о животу и раду Новосадског владике Г. Митрофана Шевића.

Бошко Југовић (сликао П. Јовановић). — Доноси се до сада неколике радове нашег великог сликара, *Поса Покра* без мало увек је са жаљењем бележила: да ни тај Пајин рад није у српским рукама. Овог пута, износимо ову речиту слику пред своје читаоце, са задовољством јављамо да је ова по свему српска слика у рукама г. Милана Јовановића, рођеног брата Пајина. —

Испосник (сликао Саломон Коиниг). — Овај холандски сликар — * 1609 † 1656 — узео је себи за углед великог свог земљака Рембранта. И у портретовању и у радирању држао се његова манира. Радови Коинигови растуруени су по галеријама у Берлину, Лајпцигу, Шверингу и Брауншвајгу. Највећи и најлепши део његова рада сад је у Дражђанској галерији, где је и овај познати и цењени *Испосник*. —

Манастир Каленић (по фотографији Луке Грбића). — На запад од Јагодине, под планинама које деле Левач од Груже, наводи се ова богомоља коју је зидао Деспот Стеван Лазаревић. У овом манастиру почивале су мошти светог краља Првовенчаног од 28. децембра 1815. (када су пренете из Срема) до 20. августа 1839. године, када су однете у Студенцу. („Кнеж. Србија“)

Димитрије Аврамовић, срп. сликар. Родио се у Св. Ивану, у шајкашком батаљону, 15. марта 1815. г. од оца Михаила и мајке Саре. Као мало дете, донесен је био у Пешту, куда му се отац био одселио, па је, после, враћен у Нови Сад, где је свршио основну школу и гимназију. Још тада се јавила у њега велика љубав и велика подобност за сликарство. Не имајући новца да оде у коју школу за ту вештину, Аврамовић је, у некога сликара Мише, и некакога Тали-

јана, сликао мале иконице на стаклу, те је за те своје приврадове добијао по коју пару, коју би штедио да купи коју књигу, те да боље што у сликању научи. Не гледајући на своје оскудно стање, Аврамовић, у својој двадесетој години, оде у Беч, да се боље научи у својој уметности. У Бечу је остао само годину дана, па се, због велике своје сиромаштине, мораде вратити кући. Радећи без одмора, Аврамовић нешто заради сам, нешто му да отац, а 100 форината поклањено му је Митрополит Станковић, те, с том сумом, по други пут, оде у Беч, и настави своје учење. Тада се мучио као њико његов; радио је од јутра до мрака, а често је гладовао радећи. Али баш то прекомерно напрезање обрати на младога сликара најљу учитеља, који га препоруче те буде позван у Београд да слика саборну цркву. Слике Аврамовићеве ми Београђани гледамо често, и никад не можемо да их се сити нагледамо! У сликању Светаца Срба, Аврамовић је гледао да добро погоди народни карактер у лицу и у оделу. И то му је свуда ишло за руком. После је, по жељи Кнеза Карађорђевића, сликао и тополску цркву. Српска влада, видећи његове одличне способности, посла га, године 1846., да пропутује по Србији, да потражи по старим манастирима и црквама старинске српске слике, и да сними што буде важно или по самом предмету, или по оделу у светаца. Аврамовић сврши тај посао врло успешно, и Министарству Просвете поднесе, још те године, свој опис. Задовољна овом радњом младог уметника, српска влада пошаље га друге године у Св. Гору, да у онамошњим манастирима потражи оно што би заседало у историју и у уметност. На овом путу, Аврамовић је походио Цариград и Солун, разгледао светогорске знаменитости, побележио и прецртао многе драгоцене споменике српске. — Вративши се у Београд, Аврамовић је написао и о државном трошку штампано: 1. *Описаније дрвности српских у Светој (Атонској) Гори*, с XIII литографских таблица, у Београду 1847 (1849), у великој 8-ци, страна 82; 2. *Света Гора са стране вере, уметности и поезије*. Описана *Димитријем Аврамовићем*, живописцем, у Београду, 1848, у 8-ци, страна 180. Оба ова дела врло су занимљива како за географа и историка, тако и за уметника. Осем ова два дела, Аврамовић је штампано: 2. *Корација*, превод с немачког, и 4. *Златна Зрна*, две свеске, у Београду 1846. У рукопису је оставио: 1. *Златна Зрна*, свеску III; 2. *Шаливи Календар*, и 3. *Животе српских живописцаца*. Око овога последњег списа понајвише се трудио, збирајући податке са свих страна; али, на жалост, нити га је довршио он, нити га је ко други, после његове смрти, наставио... У последње време био је отишао у Нови Сад, где је сликао цркву Св. Јована. 20. фебруара 1855. на глас да је руски цар Никола умро, Аврамовић падне од каље; после три дана, удар се понови, и 1. априла дође и по трећи пут, те му прекине жицу живота. Аврамовић је сахрањен у порти Св. Јованске цркве у Новом Саду. Живео је у Београду,

Аврамовић је, о свом трошку, издржавао *Јоакима Вујића*, заслужног српског књижевника! Био је велики уметник и велики родољуб. — Поменик*.

Манастир Жича (по фотогр. Георг. Завода В. Школе). Југозападно од Краљева, на десној страни Ибра, под Столовима, бели се и данас ова знаменита задужбина Стевана Првовенчаног. Народно веровање казује да се у њој крунисало седам српских краљева, са шта се она и зове Седмобратна Жича. — (Кн. Србија*).

Српкиња из Сиња у Далмацији (сликао Манес). — Албум српских типова допуњујемо и сликом ове Српкиње из кршне и честите Далмације.

Манастир Љубостиња (по фотогр. Георг. Завода Вел. Школе). На 10 сати западно од Јагодине, на левој страни Мораве, налази се један од најдивнијих створова старе српске архитектуре, наводи се манастир Љубостиња, за постање кога везане су многе врло тешке усмене изживоте српског народа. Ово је задужбина царице Милице, несретне удовице косовског мученика цара Лазара, која је преминула 11. новембра 1405., и по предању, упокојена ту, у женској цркви, с леве стране, у каменој гробници која стоји и сада. — Што је најважније, што највише храни наш народни понос, јесте беспорно сведочанство да је Љубостиња дело Србинувих руку: њу је градио Србин *Протомајстор Боровић Раде* који је, по свој прилици, био творац и Манасије.

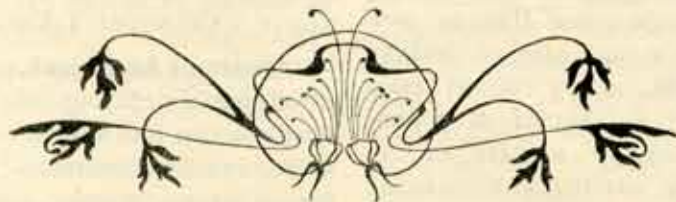
Рибничка пећина. — На размеђи села Панкрића, Брежђа и Струганика у срезу Колубарском окр. Ваљевског, 6—7 километара право на југ од Мионице, а у дубокој и крсној клисури реке Рибнице, баш преко пута Рибничке цркве уздигла се вертикално једна стена, уз саму обалу реке, у висину преко стотину метара, а у ширину скоро толико исто. У тој стени окићеној бриљаном урезана је ова огромна пећина у виду равнокраког троугла са основицом око 35, а висином око 45 метара, из које извире бистра као кристал, а хладна као лед вода. Унутрашњост ове пећине толико је да би у се могла примити читав један батаљон војника ратног састава. —

У непосредној околини њеној има и других мањих пећина и подземних коридора.

Уз цркву је, поред других зградаца, и нова школа црквене општине.

Ово природом украшено местанце душу је дало за излете оних који су навикнути да уживају у природним лепотама своје отаџбине.

Родољубиво срце Милоша Великог, још у првим годинама своје владавине, намерио га је овом дивном местанцету, којом је приликом, како предање вели, обновио Рибничку цркву, једну од најстаријих богомоља западног дела Србије, која је сада порушена. Друга је отпочета да се зида још од пре 15—18 година па је и сад тај почетак, чудним удесом, у развалине пошао.

Светлост будућности

Ма колико да је усавршено данашње осветљење, ипак модерни човек све више захтева; наш првобитни век хоће да ради и ужива, да откида од вечности што више времена и да га преобрати у вредности; с тога се тражи сваки даном све боље, јевтиније и здравије осветљење. На петролејску лампу гледа се већ као на преживелу старудију, и ако је усавршена у облику петролејске сијалице; осветљење светљивим гасом, и ако је знатно појачано Ауеровим сијалицама, а још више у т. зв. милениској светлости¹⁾ — у многим погледу је негодност и нездравост; ацетилен, нови такмац светљива гаса, још има опасних особина; па и саме електричне сијалице и лампе са електричним луком исузу без замерака, при свем том што их је у новије време проф. Нерист усавршио.²⁾ Па шта хоће овај век својом неутољивом жеђу за светлошћу? Он тражи светлост која не замара око, која не полази из једног средишта, дражећи видни живац, он хоће светлост приближну дневној, разасутој светлости сунчевој, светлост благу, меку, угодну за живчани систем, светлост без досадних топлотних зракова — он тражи хладну светлост, која ће само да светли, а не и да загрева.

На пољу технике осветљења сва је прилика да ће електрика најзад да победи. Учињени су, истина, у новије време покушаји, да се и органска светлост употреби; проф. Дибоа (Dibois) из Лионског универзитета проучио је са великим маром фотобациле и добио т. зв. „живу светлост“, произведену физиолошким процесима, која је на последњој Париској изложби нарочиту пажњу изазивала. У вези са овим питањима проучаване су у последње време, са новим интересом, појаве фосфоресценце, које веома подсећају на меку месечеву светлост. Ну ипак су све то само покушаји у повоју; последњу реч у пословима осветљења позвана је да каже електрика, та владарица наших дана.

Електротехника је знатно коракнула унапред, од како је физичар Херц огледима доказао да има слободних електричних таласа који се простиру етром; на овом открићу засновани су Марconi и Попов телеграфију без жица; из Херцових огледа развило се у физичара уверење, да се дуги електрични таласи могу претворити у кратке светлосне таласе, те је настао обрт и на пољу електричног осветљења. Као два имена, чији носиоци обећавају да обдаре овај век новом светлошћу, ититу се Мак Мор и наш Тесла, који преко Америке расипа у свет зраке свога генијалног ума.

Проналазак Морав (Mac Farlan Moore), т. зв. вакуум-светлост, оснива се на светлосним појавама у Гајслеровим цевима. Као што је познато, у овима се изазивају дивне светлосне појаве услед електричног испражњивања у цевима са разређеним гасовима. И код Морова апарата главни је део светилнице провидна, стаклена цев са разређеним гасом, у којој се изазива фосфорисава светлост. Њени крајевни превучени су металном бојом ради везе са електричном струјом. Овде је потребна електро-моторна снага са кратком таласном дужином, а то се постизава моменталним, веома учестаним прекидањем електричне струје. Мор је ставио прекидач струје („вакуумвibrator“) у једну стаклену, безваздушну цев, према којој лежи електромагнет.

¹⁾ „Милениска светлост“ је збиен гас за осветљење, поникала услед утајивости са електричном светлосношћу; један пламен ове светлости — веле — може да замени 5—6 сијалица (Umschau 1902. бр. 4).

²⁾ У данашњим електричним лампама електрика се двојачко употребљава за осветљење: у облику лучне и сијаличне светлости. Код електричне луке струја у виду светлосног моста између два угљена прута, а у сијалици она загрева до белог усјања угљене коничке. Код Неристове електричне сијалице усја се пруту од магнетног огледа. П. М. И.

Морова светлост је веома блага, разликује се од свих других вештачких извора светлости, а највише подсећа на дифузну, дневну светлост. У ње је веома незнатна производња топлоте, тако да се може назвати хладном светлошћу. Кад се има на уму, да данашњи наши извори светлости преобраћају око 95% употребљене енергије у топлоту, а само 5% у светлост — ради чега их је Тесла назвао варварским — онда се може оценити значај проналазак Морова, у чијим се испражњеним цевима већи део електричне енергије претвара у светлост. Први огледи да се ова нова светлост у већем размеру практично употреби, учињени су, после дугих, мучних претходних радова, маја 1898. год. у Њујорку, на тадашњој електричној изложби, у једној цркви нарочито за то саграђеној.³⁾ Испражњене цеви постављене су у сводовима цркве и спојене са извором електрике; прекидач је извршио 52800 прекида струје у минути. Сва црква засја од једном веома благом, мањском светлости, тако да се могло при њој лако читати и фотографисати. Овај начин осветљења кадар је да задовољи и естетички укусе, јер се цевима светлање могу прилагођавати архитектура онога простора који треба да буде осветљен.

Још је смелија замисао нашега Тесла, који је стекао неоспорних заслуга тим, што је успео да претвори електричне таласе непосредно у светлосна треперења. Његови огледи су сјајна потврда Херцова открића, да се електрика и светлост само квантитативно разликују, да се електрика простира у простору и без спроводника, слободно, у дугим таласима. Главна одлика Теслиних огледа су наизменичне струје високе учестаности⁴⁾. Смисљеним поступцима добијају се ове т. зв. Теслине струје, које спајају са огромним бројем измена ванредну висину напона. Своју светлост дочара Тесла слободно у простору, без видне спроводне везе са извором снаге. Као идеал осветљења сматра Тесла, да се подесне светилке ставе на које било место и ту да засијају, а да се не морају ради тога нарочито везивати жицом. Ово је Тесла и остварио. Помоћу нарочитих справа — трансформатора и осцилатора — Тесла изазива динамоелектрична треперења која, ширећи се слободно у простору, производе тако поље снаге, у чијем дометају јасно засветле, без спроводника, електричне лампе, сијалице, Гајслерове цеве. Стаклене цеве светилнице могу се наместити где било, и пошто се у њима не врши никака промена градива, могу трајати веома дуго. Вршећи огледи у Паризу са цевима од метра дужине, из којих беше испуњен ваздух, Тесла је постигао сјајне успехе: цеве су дивно засјале целом дужином својом у електростатичкоме пољу. Донесик „Lumière électrique-a“ упоредно је ову појаву са „светлим мачем у руци Арханђела“. Теслина светлост, која је веома блага и једнолика, још је и врло здрава, јер повољно утиче на живчани прибор човечји. С тога припада Тесли вечита слава, што је открио основе за будуће осветљење. Душа ваља, требаће још мало времена, да се Тесли проналазак усаврши, да потпуно сазри. Кад то буде, у што се не може сумњати, онда ће се власт човечја над природом знатно појачати; наша земља претвориће се, што се тиче осветљења, у неку врсту вилестана.

П. М. Илић

³⁾ Поред издања „Нове Искре“ издала је и Новосадска књижара Браће М. Поповића Нушићеву шалу у три чина *Обичан човек*. Цена је 60 потура.

⁴⁾ Muter Erde, 1899. № 4.

⁵⁾ О Теслиним огледима и опширније у Ђ. М. Станојевића: Никола Тесла и његова открића, Б. 1894. —

* Г. Ж. М. Перић, проф. Вел. Школе, изабрат је за члана правничкога друштва: „Die internationale Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre“ у Берлину.

* Из „Српског Сиона“ оштампано је у засебну књигу: **Што је добро?** Српским народним пословицама иступачио Др. Данило Турбојевић. Цена је 2 круне, а може се добити код писца у Земуну. —

* Наја Р. Радосављевић, српски народни учитељ у Мостару, отворио је претплатнички упис на књигу *Отац Песталоције*. Књига ће изнети до 5 штампаних табака обичне осмине. Цена је за претплатнике 80 новчића, а иначе 1.20 фор. Претплату треба слати Српској Штампарији Вл. М. Радовића у Мостару.

* У Београдском „Дневнику“ (почев од 19. јуна о. г.) штампана Стјенац Радић подужу своју радњу *Узроци најновијег конфликта између Срба и Бугара у Македонији*. Њезин је садржај: Бугарски егзархат и Срби, Борба за словенско богослужење у Скопљу, Борба за митрополију у Скопљу, Српски компромис са Великом Васељенском Црквом у Цариграду, Бугарска штампа и Српство у Македонији, и Скуп факата и мисли неопходно потребних за пресеуђење конфликта бугарско-српског. —

* 21. јуна о. г. у Бечком универзитету промовиран је за доктора медицине наш сарадник г. Лазар Димитријевић. Искрено честитамо. —

* Општина Београдска, откупивши од г. С. Стевановића одличну збирку старина, засновала је свој музеј. Пре неколико дана откупила је од Минхенског антиквара Розентала више планова и цртежа Београда од 1521.—1789. године. —

* Г. Јанко Спасојевић штампано је у Петрограду две своје расправе: *О македонскомъ војроств* (8-на, стр. 21) и *Боснија и Герцеговина* (8-на, стр. 17).

* Прашки књижевник Ј. Ото издао је Његушев *Горски Бијенац* у преводу Јана Худеца. Преводу је натпис *Horsky věnac. Dějepisná událost z konce XVII století. Báseň. Přeložil a objasnil Jan Hudec.* (8-на, стр. 79).

* Објављени други свезак Српске Књижице (Srbska Knjižovna) коју издаје проф. А. Екерт у Прагу изашла је ових дана. У њој је *Švabka* (Швабица) Лазе К. Лазаревића у преводу Јана Худеца. Уз причу је, поред слике, и прегледан чланчић о нашем приповедачу.

Глас Српске Краљевске Академије LXIII. *Први разред 24.* Преглед: *Структура и подела планина Балканског Полуострва*, приступна академијска беседа, од Д-р. Ј. Цвијића; *Прилог теорији бескрајних редова*, од Михаила Петровића, проф. Вел. Школе; *О једној важној особини детермината*, написао Др. Богдан Гавриловић; *О Бернулијевим и Ајлсровим бројевима*, написао Др. Богдан Гавриловић; *О инверсним сликама тракторије круга за сталну дирку*, од Љуб. Клерифа; *О представљању функција одређеним интегралима*, од Михаила Петровића, проф. Вел. Школе; *Криптодепресије у Европи*, од Др. Ј. Цвијића; *О особинама једне специјалне детерминанте*, написао Др. Богдан Гавриловић; *О полимно-коњугованим трансформацијама*, написао Др. Богдан Гавриловић. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1902. — В. 8°, стр. 268. Цена 2 динара.

Српска Краљевска Академија. Зборник за историју, језик и књижевност српског језика. Прво одељење. Књига I. *Стари српски записи и натписи*. Скупно их и средно Љуб. Стојановић. Књига I. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1902. В. 8°, стр. 486. Цена 6 динара.

Књижевни радови изабраног Скопљанског Митрополита Фирмилијана. Књига десета. **Поучни део.** Сремски Карловци, Српска Манастирска Штампарија 1902. 8°, стр. 328. Цена је књизи 12 гроша, 2.40 динара или круна.

Косово. Епopeја о боју на Косовом Пољу. Написао Никола Ђорџић. I. Књига. Београд, Нова Електрична Штампарија Петра Јоцковића, 1902. В. 8°, стр. 229+IV. Цена књижевна 3.50, за претплатнике 3. дин. (или круне).

Бесједе Митрополита Митрофана. Цетиње К. Ц. Државна Штампарија, 1902. В. 8°, стр. 450. Цијена 3 круне.

Пазде Поповић: Једно објашњење са Г. М. Решетаром поводом његова и мога писана о „Горском Вијенцу“. Прештампано из „Бранкова Кола“ за годину 1902. — Ср. Карловци, Српска Манастирска Штампарија, 1902. — 8°, стр. 32.

ПРЕТПЛАТНИЦИМА НОВЕ ИСКРЕ

Завршујући прво полгође четврте године Нове Искре обраћамо се свима дужницима да нам дужну претплату изволе што пре послати. Наглашујемо и овом приликом, да се Нова Искра одржава једино претплатом.

Нарочите опомене нећемо слати, јер верујемо да је примање сваког новог броја Нове Искре довољно да подсети на дужност коју претплатници имају према нашем листу.

ВЛАСНИШТВО НОВЕ ИСКРЕ

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Н. Искре“, Канетап Мишина 8.

Власник и уредник **Р. Ј. Одавић**, Канетап Мишина ул. бр. 8

Краљ.-Срп. Државна Штампарија